

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİ TARİHİNİN BUGÜNÜN ÇEVİRİ
BAKIŞAÇISIYLA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel OKUYAN

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviri Bilim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK

MAYIS – 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

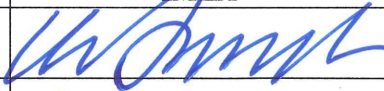
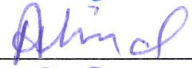
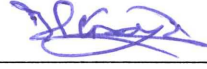
ÇEVİRİ TARİHİNİN BUGÜNÜN BAKIŞ
AÇISIYLA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel OKUYAN

Enstitü Anabilim Dalı : Çeviri Bilim

Bu tez 28.5.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. İlyas Öztürk	Kabul	
Prof. Dr. Arif Ünal	Kabul	
Yrd. Doç. Dr. Huseyin Ersoy	Kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkaların eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sibel OKUYAN

12.05.2012

ÖNSÖZ

Çeviribilimin temelini oluşturan çeviri tarihi ile ilgili olan çalışmamı “Çeviri tarihinin bugünün bakış açısıyla incelenmesi” adlı çalışma ile derinleştirmek istedim. Hiçbir bilim tarihi olmadan bir bütün değildir. Dolayısıyla tarihi bilinmeyen ya da araştırılmayan bilim, araştırmacısı tarafından tam anlamıyla anlaşılır olamaz ve her zaman bazı yönleri ile kapalı kalır. Bu yüzden çalışmamı bu yolda ilerlerken bu alanda yapmaya karar verdim.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek takip eden danışmanım Prof. Dr. İlyas Öztürk’e değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Bu çalışmanın temelini lisans yıllarında atan Doç. Dr. Muharrem Tosun desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Ayrıca bütün bu süreç boyunca yanımda olan ve desteğini her zaman hissettiren Arkadaşım Şule Erdoğan’ya teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme ve desteğini benden esirgemeyen eşime şükranlarımı sunarım.

Sibel OKUYAN

12.05.2012

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM1:ANTİK ÇAĞ	6
1.1. İskenderiye Kütüphanesi'nin kuruluşu	9
1.1.1. İskenderiye Kütüphanesinde bilim kaynakları.....	12
1.2. Antik Çağ Çevirmenleri ve çeviriye katkıları	13
1.2.1. Cicero.....	13
1.2.2. Quintilian	16
1.2.3. Genç Plinius	17
1.2.4. Hieronymus	18
1.2.5. Luther ve erek odaklı çeviri	20
1.2.5.1. Lutherin Türkler hakkındaki düşünceleri	22
1.3. Antik Çağ Çeviri Yapıtları	24
1.3.1. Rosetta Taşı	24
1.3.2. Septuaginta	28
1.3.3. Vulgata	30
BÖLÜM2:ORTA ÇAĞ	32
2.1.Orta Çağ çeviri etkinliği	32
2.1.1. Yunanca- Arapça Çeviri Hareketi	34
2.2. Halife El Memun Dönemi	36
2.3. Halife Harun Reşid Dönemi.....	38
2.4. Halife El- Mehdih Dönemi	39
2.5. Halife El- Mansur Dönemi.....	41
2.6. Zerdüştcü çeviri kültürü.....	43
2.7. Ortaçağ çevirmenleri	44
2.8. Beytü'lHikme	48
2.8.1. Beytü'lHikmenin kuruluşunu hazırlayan muhtemel sebepler	50
2.8.2. Beytü'lHikme'nin işleyişi ve Faaliyetleri.....	54
2.9. Toledo Okulu	56
2.9.1. Toledo Okulunun önemli çevirmenleri	60

BÖLÜM3:ÇAĞDAŞ ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI	61
3.1.Toury Betimleyici çeviribilim çalışmaları.....	61
3.2. Even-Zohar çoğul dizge kuramı	63
3.3. Bir Eylem Olarak Çeviri(Holz-Mänttari	65
3.4. Vermeer/Reiss Skopos kuramı	67
BÖLÜM4:GÜNÜMÜZ ÇEVİRİ ANLAYIŞI: PARADİGMA DEĞİŞİM	70
4.1. Çeviri kuramlarının bugün ki konumu nedir?	71
4.2. Kuramsal açıdan çeviri kuramlarının Türkiye'deki konumu nedir?.....	76
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ	83

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : İngilteredekiRosetta taşı	26
Şekil 2: Rosetta taşının tarihteki bir örneği.....	27
Şekil 3: Septuaginta.....	29
Şekil 4: Vulgata örneği	31

GİRİŞ

Çalışmanın konusu

Dillerin var olmasıyla birlikte kültür paylaşımları da meydana gelmeye başladı. Kültür aktarımlarının ilk izleri ilk çağlardaki insanların göçebe hayatında görülmektedir. Göçebe hayatı insanları birçok kültürün bileşenlerini etkilemeye katkıda bulunmuşlardır. Her gittikleri yere kendileri ile birlikte dillerini ve kültürlerini de götüren insanlar buldukları yerlerden de kültürlerine yeni etkiler katıp, bu etkileri dağıtmak için farklı bölgelere göç ederlerdi. Bunu belki bilinçli yapmazlardı ancak bu sayede hem yeni şeyler öğrenerek kendi kültürlerini zenginleştirirlerdi hem de bilgiden yoksun olan toplumlara kendi bilgilerini bağışlardı. Henüz yazının gelişmediği dönemlerden kalan arkeolojik nesnelere ya da duvardaki resimler biraz olsun bize o zamanın kültüründen parçalar sunarak kendisini yansıtmaya çalışır. İnsanlar çizdikleri resimlerle bir şeyler anlatmaya çalışmışlardır.

Artık yerleşik hayata geçilmesi ve yazının kullanılmasıyla birlikte farklı bir boyuta geçilmiştir. Toplumlar artık farklı bölgelere göç ederek değil, farklı bölgelerin haberlerini alarak, sanatını tanıyarak ve iletişimde kalarak paylaşımın devam edilmesini sağlamıştır. Hint-Çin-Antik Yunan yarımadasındaki insanların destanlarla, efsanelerle ve bilimle uğraşmaya başlamaları bu paylaşımlarla ilgili bir örnek olarak gösterilebilir.

İhtiyaçlar ve merak sayesinde birçok alanda çeviri yapılmış ve birçok toplumun ilgi odağı olmuştur. İnsanlar kendi dünyalarını daha iyi anlayabilmek için kendi kültür, düşünce ve yaşayış biçiminden farklı olan toplumlarla ilişki kurmak istemişlerdir. Böylelikle de çeviri bir ihtiyaç olmuştur. Ancak çeviriye duyulan ihtiyaç bununla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda yaşam alanı paylaşımı, savaşlar, ticaret ve göçler sebebiyle insanların istekleri doğrultusunda ya da dışında çeviri ihtiyacı doğmuştur.

İletişim insanlar için her çağda önemli bir yer tutmuştur. Gerek sözlü gerekse yazılı iletişim, tarih boyunca temel ihtiyaçlardan bir tanesiydi. İnsanların merakları ve

yeni keşifleri ile beraber iletişimin yanında bir diğer önemli unsur çeviri olmuştur. İnsanlık tarihi kadar eski olan çeviri, tarihte birçok iyi ve kötü olaylara sebep olmuştur. Yapılan doğrular toplumları bir adım öne taşırken; hatalar yanlış anlaşılmalara yol açmıştır.

Özellikle antik çağda Hindistan'da bilim adına büyük gelişmeler yaşanmıştır. Diş ve ilaçlarla ilgili yapılan çalışmalarla hem diş hekimliğine hem de tıba büyük katkılar sağlanmıştır. Aynı zamanda çeşitli metinlerden yapılan çalışmalar ile siyasal, düşünsel, ekonomi, toplumsal düzen, aritmetik, cebir, trigonometri ve edebiyat gibi alanlarda gelişmeler kaydedilmiştir. Bütün bu bilimlerin yanı sıra farklı dinsel eserler de oluşmuş ve zengin kütüphaneler meydana gelmiştir. Bu kütüphanelerde çok sayıda tercüme eserler bulunmaktaydı.

Doğu ile Batı ilişkisi tarihten bugüne hala sürmektedir. Tarihte bu ilişki İskender'in doğu seferi ile başlamıştır ve eksenini değişmiş olsa bile etkilerini hala sürdürmektedir.

İskender'in fetihleri sonunda Yunan kültürü Akdeniz bölgesinden Hindistan içlerine kadar yayılmış, birçok Doğu kültürü üzerinde etki bırakmış, bazı yerlerde ise yerli kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Bu kültürün bu kadar geniş bir alana yayılmasında, o devirde birçok ülkeye yayılmış olan Yunanlıların rolü önemlidir. Yunanlılar, gittikleri şehirlerdeki insanlarla çeşitli bağlar kurmuşlar, bu bağlantının sonucu da, Yunanistan dışındaki şehirlerde yaşayıştan düşünüşe kadar Yunan'a uyan değişmelerin oluşması sonucunu meydana getirmişlerdir.

Bunun yanı sıra bütün Yunanca kitapların Zerdüşt kutsal kitabının bir parçası olduğunu ve bilimlerin Avesta'dan türediğini iddia eden İranlı Sasaniler de vardı. Onlara göre Yunanistan'da bu bilimler İskender'in yapmış olduğu doğu seferinde İran'ı yağmalaması sayesinde öğrenilebilmişti. Böylelikle Sasaniler entelektüel bilimlerin Yunanlılara Perslerden geldiğini ve İskender'in Pers İmparatorluğunu yıkarak Perslerin kitaplarını kendilerine mal ettiğini iddia etmişlerdir.

Halifelik makamının Abbasilerle birlikte Şamdan Bağdat'a taşınması tam anlamıyla bir kültürel boyut taşımaktadır. Emeviler dönemindeki Arap ırkçılığından dolayı

Abbasiler bu düşünce yapısını kırmak için merkezi önce İran'a oradan da Bağdat'a taşımışlardır. Abbasilerin yaşamını anadili Farsça olan bir nüfus merkezine yerleştirmesi, Abbasi kültürünün İran kültüründen etkilenmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla İran Abbasilerin kültür oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Aynı zamanda dinler de kültür oluşumunda önemli bir yer almıştır. Dinler uğruna yapılan savaşlar ya da dinlerin unutulmaması için yapılan çevriler, kültür oluşumunda ve kültürün korunmasında önemli bir rol oynamıştır.

Sasani imparatorluğunun çöküşü ve kutsal kitap Avesta'nın unutulacağı korkusu Farsçadan Arapçaya çeviri yapılmasını sağladı; çünkü çeviri bu metinlerin var oluşu için çok önemliydi. Bunun nedeni Arapçanın çok hızlı yayılması ve Pehlevicede yazılmış olan Avesta'nın okunulamayacağından korkulmasıydı.

Eskiden beri Rönesansı oluşturan sebepler arasında, Fatih'in İstanbul'u fethi üzerine oradan kaçan Bizans alimlerinin İtalya'ya sığınması gösterilmiştir.

12. ve 13. yüzyılda Bizans alimlerinin İtalya'ya sığınmasından önce Hıristiyanlar İslam dünyasından Yunan ilim ve felsefesini öğrenmişlerdir. Hıristiyanların eksik oldukları konu Platon hakkında az bilgiye sahip olmalarıydı. Ancak bu eksikliklerini de 13.yüzyıl sonlarında "Helenistler" sayesinde tamamlamışlardı.

Bütün bu bilimlerin Avrupa'ya aktarılıp Rönesans'ı gerçekleştirmesi tesadüfi değildir. Toledo okulunda yapılan çeviriler buna zemin hazırlamıştır. Toledo'da yapılan çevriler Hıristiyan alimlerin bilgilenmesini sağlayarak Rönesansın oluşumuna büyük katkı sağlamıştır.

Aynı zamanda Haçlı seferlerinde Haçlıların İslam ülkelerin bilim seviyesi karşısındaki şaşkınlıkları onları İslamiyet'in nasıl bu seviyeye geldiğini araştırmaya sevk etmiştir. Haçlılar Müslümanlardan birçok şey öğrenip bunları kendi ülkelerine yaymışlardır. Bununla birlikte bilimin doğudan batıya nasıl aktarıldığının bir başka yolunu görmüş oluyoruz.

Ancak Batının uyanışı ile Doğu güç kaybetmeye başlamıştır. Uzun süren yükselişin ardından durgunluk yaşayan Müslüman toplumun, yaşadığı olumsuzluklar ve katı dini düşünce karşısında eli kolu bağlanmış ve bu nedenle zamanla iyice gerilemiştir. Artık doğunun geliştirdikleri batının elindedir ve batı elindeki değerli hazinenin kıymetini bilip bugünlere gelmiştir. Batının bugünkü medeniyet ve bilgi seviyesine gelmesindeki en büyük etken çeviridir.

Çevirinin kıymetinin bu denli anlaşılması, çeviri üzerine yapılan çalışmaları arttırmıştır. Dolayısıyla geçmişten gelen çeviri kuramları, üzerine yeni bilgiler eklenerek yeni bakış açıları ile geliştirilmiştir. Burada da gördüğümüz gibi geçmişten çeviri yolu ile çağımıza ulaşan bilgilerin üzerine yeni bakış açıları getirilip ekleniyor. Çeviri tarihinin yansımalarının, bugün gelinen bilim çağına katkıları azımsanmayacak derecede büyüktür. Bugünün bakış açısının temelini oluşturan çeviri tarihi, her alanda etkilerini sürdürmeye devam ediyor.

Çalışmanın Amacı

Yapılan “Çeviri tarihinin bugünün çeviri bakış açısıyla incelenmesi” adlı çalışma ile amaç dünün ve bugünün gelişmelerini karşılaştırarak ulaşılan hedefleri incelemektir. Geçmişte belli toplumların buldukları noktalara nasıl geldikleri ve bunu bugüne nasıl ve ne kadarını aktarabildikleri araştırmanın bir parçasıdır. Aynı zamanda bugün bilim açısından gelinen noktaya baktığımızda geçmişin kalıntılarının ne kadar günümüze yansıdığı ve çeviribilimin bundan ne kadar etkilediği araştırmanın bir diğer amaç konusudur.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, “Çeviri tarihinin bugünün bakış açısıyla incelenmesi” konusunu irdeleyerek, çeviribilimin ve uygulamalarının tarihten bugüne genel çeviri kuramına olan katkılarına dair yapılanmaları incelemektedir. Aynı zamanda çevirinin geçmişten bugüne toplumları nasıl etkilediğini, bugünün çeviribiliminin hangi temel ile ayakta durduğu ve hangi bakış açıları ile Paradigma değişimlerine uğradığı çalışmanın önemini yansıtmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çeviri tarihinin konuları kültürel alandan başlayıp, etkilediği her alan ele alınarak irdelenmiştir. Aynı çalışma çağdaş çeviri yöntemleri üzerinde de yapılmıştır ve elde edilen sonuçlar yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda karşılaştırılmıştır. Elde edilen araştırma sonuçları günümüz çeviribilimi üzerinden tezimize yansıtılmıştır.

BÖLÜM 1. ANTİK ÇAĞ

Çeviri gereksinimi, insanlık tarihinde farklı dillerin oluşmasıyla birlikte başlamıştır. Dillerin 100.000 yıl önce ortaya çıktığı, yazının bundan yaklaşık 5.000 önce bulunduğu düşünülürse çevirinin oldukça eskilere dayandığı söylenebilir. Sözlü çeviri çok daha eskiye dayanmasına rağmen ilk yazılı çeviri örneklerine Sümerlere ait tabletlerde rastlanır. Farklı dillere sahip toplumlar arasında yapılan resmi antlaşmaların farklı iki ya da daha fazla dilde yazılı olarak tespit etme gereksinimi ilk çeviri örneklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Günümüze ulaşan en eski çeviri metinler, arkeolojik kazılar sırasında Mezopotamya’da ele geçen 4.500 yıllık kil tabletlerde bulunmaktadır. Bunlar Sümer ve Akat dillerinde oluşturulmuş dini içerikli "sözcük listeleri"dir. Ancak Mezopotamya’nın eski uygarlıklarında sadece dini metinlerin değil edebi, resmi ve bilimsel metinlerin de çevirisi yapıldı. Günümüz “not alma tekniği” ile yazılmış metinlere benzeyen kaynak metinler, tamamlanmamış cümlelerden oluşurdu ve bunların çevirileri de daha çok “sözlükler” biçimindeydi. Bu da Sümerlerin dünyayı anlamlandırırken dilin “gerçeği” yansıttığı inancından yola çıktıklarını, evrensel bir dil anlayışından hareket ederek iki dil ve kültürün özdeşliğine, yani bağlamdan bağımsız olarak var olan bir tertium comparationis’e inandıklarını göstermektedir.

Diplomatik Dilmaçlar saraylarda, kiliselerde; Katip-Çevirmen olarak Mezopotamya’da ve Mısır’da aranan birer meslek olarak görülmekteydi. (Dilmaçlık) -Dolmetschen- ilk önceleri sadece sözlü yapılırken, yazının bulunmasıyla not alma tekniğinin de devreye girmesiyle, bugünkü anlamda Stenografi ve kısa not alma tekniklerinin (Notizentechnik) ilk başlangıç biçimlerinde kullanılmaya başlanmıştı (Öztürk; 1999:8).

Çevirilerde aktarmalar sözlü olarak yapılırken izlenen yol, her cümlenin tekrarlandıktan sonra katiplere yazdırılması şeklindeydi. Ancak Sümer Mezopotamya’sında ortaya çıkartılmış yazı çalışmaları bitmiş ve sonuçlandırılmış çalışmalar değildi. Yani orijinal tamamen bitirilmiş değildi. Bu çalışmalar, metinlerin kısaltıldığı, çevirimlerine notların alındığı, ve bir yığın dilbilgisi yanlışlığın bulunduğu eksik çalışmalardı (Vermeer, 1992: 55).

Anadolu'daki kültürlerde rastlanan, iki dilli sözcük listeleri gibi, iki ya da daha çok dilde hazırlanmış sözlük şeklinde tabletlerin varlığı da, çevirinin burada ciddi bir faaliyet olarak yürütüldüğünü göstermektedir. Çeviri zanaatı ve sanatı hakkında ilk sistematik çalışmalara Roma'da rastlanır. Romalılar, kendilerinden hayli üstün durumdaki Yunanlıların edebiyatını neredeyse bütünüyle kendi dillerine çevirir veya en azından uyarırlar. Romalılar Yunancadan Latinceye doğru idari ve dini metinlerin yanı sıra yazın alanında çeviriler de yaparlar.

Eski Yunan'da ise çeviri etkinliğinin Mısır uygarlığı düzeyinde olmadığı dile getirilir. Üstünlüklerine inanan Yunanlılar başka dilleri öğrenmektense, başkalarının Yunancayı öğrenmesini uygun bulmuşlardır.

Eski Mısır'da da M.Ö. 3000 yıllarında yoğun bir çeviri etkinliği hüküm sürmekteydi. Eldeki verilere dayanarak daha o zamanlar Mısır'da çevirmenliğin bir meslek olarak kabul gördüğü söylenebilir. Dragoman olarak adlandırılan dönemin çevirmenleri ticari kervanların hası olarak ya da iş görüşmelerini yürüten uzmanlar olarak görev yapmaktaydılar (Eruz, 2003; 23).

Eski Mısır çevirmenleri hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Kleopatra zamanında yönetiminde, ticarete, kervansaraylarda çevirmen çalıştırdıkları öğreniyoruz. Daha sonra tutsaklardan bazılarını kendilerine çevirmen olarak kullandıklarını kaynaklardan öğreniyoruz (Öztürk; 1999:9).

Yazılı çeviride her ne kadar kaynak kültürün normları egemen olsa da, tarihi, yazılı çeviriden çok öncesine dayanan sözlü çeviride tek tek sözlerden ziyade anlamı aktarmaya özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Genelde ticari konularda yapılan sözlü çeviride iletişimi sağlamak için bir ifadeyi yorumlayarak açıklamak önemliydi.

Bunu da şuna bağlayabiliriz; yazı bulunmadan önceki döneme baktığımızda yapılan sözlü çeviriler bir metne bağlı kalınmadan aktarılıyordu yani anlatılanı çevirmen kendi yorumlayıp kendi adlandırdığı bir metni çeviriyordu. Ancak yazının bulunmasıyla beraber yazıya dökülen çeviri malzemesi çevirmenleri o sözcüklere bağlıyordu ve kendilerini sözcüğü sözcüğüne çevirmeye odaklıyorlardı. Bu durum da çevirmeni kaynak metin odaklı bir çeviri yapmaya itmiş olabilir.

İlk çeviriler, daha doğrusu ilk dini ve edebi metin çevirileri, kaynak ve amaç dildeki yetersizlik nedeniyle, ilkel bir yöntem olan sözcüğü sözcüğüne aktarma yoluyla gerçekleştirilirdi. Yani, bugünkü ifadesiyle şifre değiştirme yapılırdı. Kaynak metin sözcüklerinin izdüşümüne karşılıklarını yazma şeklinde gerçekleştirilen *satır altı* (Interlinear) çeviriye akraba olan bu uygulama, her ulusun çeviri faaliyetlerinin başladığı dönemlerde izlenen bir yoldur. Bu yaklaşım, kaynak metne duyulan hayranlık uğruna, kısmen anlaşılabilir bir amaç metin yaratılmasına ve ana dilin zorlanması sonucunda, iki dilin anlaşılabilir bir karışımının doğmasına yol açar; bununla birlikte Antik Çağda çok yaygın olduğu görülmektedir (Kızıltan; 2001:74).

Bütün bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi aslında “sözcüğü sözcüğüne” ve “anlama göre” çevirinin temelleri daha Eski Mezopotamya’da atılmıştır. Ancak bu iki görüş üzerine tartışmaları Antik Çağ çevirmenlerinden Cicero, Horance, Quintilian ve Hieronymus ele almıştır ve tarih boyu varlığını sürdürerek bugüne kadar ulaşmıştır.

1.1. İskenderiye Kütüphanesi'nin Kuruluşu

Büyük İskender öldükten sonra İmparatorluğun başına I. Ptolemaios Scoter geçmiştir. Bu hanedan Cleopatra'nın İÖ. 30 yılındaki ölümüne kadar devam etmiştir ve Mısır o yıldan sonra Roma'ya ait bir eyalet haline gelmiştir. I. Ptolemaios Scoter hatırı sayılır ve entelektüel bir kişiliğe sahipti. Böylelikle Yunan aydınlarını Mısır'a gelmeye ikna etmiştir. Onun sayesinde İskenderiye'ye bir çok alim, bilim adamı ve şair gelmiştir.

Bilimsel, felsefi ve edebi meselelerin tartışıldığı ve kralın da sık sık katıldığı akşam yemekleri ile Sempozyumlar düzenlenmekteydi. İskenderiye bilimsel ve edebi araştırmalara epey katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda bütün bu faaliyetler için gerekli parasal destek de yapılmıştır. Bu da kütüphane'nin oluşturulması yolunda yapılan desteklerin ne kadar önemsendiğinin bir göstergesidir.

Amaç kütüphaneyi evrensel boyutlara taşımaktı. Müzede baştan beri bazı kitaplar vardı. Kral kütüphanenin oluşum aşamasında bütün olanakları sağlıyordu ve destekliyordu. Kütüphane için kitap toplama hususunda çok geniş kaynaklar sağlandı. Kitaplar satın alındı ya da kopyalandı. Mısıra giren her kitabın kütüphaneye götürülmesi mecburiyeti vardı. Burada kitabın bir nüshası çıkarılıp sahibine verilirdi ancak kitabın orijinali kütüphanede kalırdı. Aynı zamanda yurtdışına gönderilen memurlar da başka ülkelerde buldukları kitapları satın alıp kütüphaneye getirirlerdi. Doğal olarak dil sorunlarıyla da karşılaşıldı ve bu gibi durumlarda tercümelere başvuruldu. Böylelikle kütüphane zenginleştirilmeye devam edildi.

Kütüphane esas olarak Yunan edebiyatından meydana gelen bir koleksiyondu, ama bunların yanı sıra özel olarak diğer dillerden Yunanca'ya çevrilmiş eserler içerdiğine dair kanıtlar da vardır. Letter of Aristeas'ın iddiasına göre, Musevi kutsal kitapları (ya da en azından Eski Ahit'in ilk beş metni) bu programın bir parçası olarak Yunanca'ya çevrilmiştir (Macleod; 2006:90).

Eski Yunan ve Latin edebiyatından geri kalan eserler arasında bu iki dilden bir başka dile çevrilmiş olan çok az sayıda eser vardır; diğer dillerden yapılan çevirilerse daha da azdır.

Yunan kültürünün büyük bir bölümünün saklı olduğu bu kütüphanede bir takım sebeplerden ötürü birçok eser yanıp kül olmuştur. Bu yok oluşlar için birkaç olay sorumlu tutulmaktaydı. Bunlardan ilki Sezar'ın Mısırı aldıktan sonra, çıkan bir yangınla kütüphanenin yok olmasıydı. Kleopatra Kütüphaneyi yenilemişse de eski etkinliği kalmamıştır. İkincisine göre Sezar, Kleopatra ve XIII. Ptolemaios'un orduları arasında gece gündüz pek çok çatışma oldu ve o kadar çok yer ateşe verildi ki tahıl ambarları ve muhteşem oldukları söylenen birçok kitap yandı.

Daha sonra Araplar İskenderiye'yi aldıkları zaman kütüphanede çoğunluğu dini eserler olan birçok kitap bulmuşlardı. Böylece Yunan kültürünün İskenderiye aracılığı ile Arap dünyasına dolayısıyla İslam dünyasına geçen ünlü Yunan bilgin ve düşünürleri şunlardır: Aristo, Okludis, Hippokrat, Calinos, Batlomyos ve diğer bazı bilim adamları (Öztürk;1999:11).

Araplar Mısırı almalarıyla kütüphaneye de sahip oldular. Dolayısıyla bu kütüphanede bulunan Yunan kültürü ve felsefesiyle de tanışmış oldular. Aynı zamanda Helenizime ait Yunan politik, ekonomik ve hukuk çalışmaları da öğrenildi. Böylelikle bu çalışmaları inceleyen ilk İslam düşünür ve bilim adamlarını da yine İskenderiye'de görüyoruz.

İskenderiye Okulu ve İskenderiye Kütüphanesinin dışında bir çok ilim ve öğretim kurumu da o dönemde faaliyet göstermekteydi. Bu dönemlerde verilen eğitim Felsefe, Dilbilgisi, Retorik, Tıp ve Matematik ilimlerini kapsıyordu.

Bu konuda Farabi 'Felsefenin Doğuşu' adlı eserinde İskenderiye Okulu hakkında bize tatmin edici bilgiler vermektedir. İslam bilgini Farabi'ye göre İskenderiye Akademisinin bir eşini de Roma'da Augustus kurdurmuştur. Roma'da Hıristiyanlığın gelişine kadar eğitim sürdürüldüğünü bildiren Farabi, daha sonra buradan kaçan öğretmenlerin İskenderiye'de eğitim faaliyetlerini sürdürdüklerini bildirmektedir. Öğretilen felsefe eğitimini papazlar denetliyorlar ve dine zarar

verecek bilgilerin verilmemesi için baskı yapıyorlardı. Böylece Aristo'nun Mantık'ının öğretimi de engellenmiş oluyordu (Öztürk; 1999:11).

Tıp, Felsefe, Aristo ve bunların yanında Yunan kültür ve bilim kaynaklarının, İslam'dan önce İskenderiye yoluyla Pers-Sasani İmparatorluğuna ulaştığı sanılmaktadır. Bu kaynaklar Süryani ve Arap çevirmenler tarafından Arapçaya ve Farsçaya (eski İran diline) aktarılmıştır. Daha sonra Halifeler zamanında bu bilgi ve birikimler sağlam zeminlere oturtulmuştur. Bu süreç 720-900 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır (Öztürk;1999:12).

1.1.1. İskenderiye kütüphanesinde bilim kaynakları

İskenderiye kütüphanesi ile ilgili en kafa karıştırıcı konulardan biri, Aristoteles'in Kütüphane'de bulunan eserlerinin kaynağı ve içeriğidir. Aristoteles'in eserlerinin eski dünyadan modern dünyaya taşınmasında iki kaynak olduğu tartışılıyor. Klasik görüş olarak adlandırılabilir ilk kaynağa göre, Aristoteles'in külliyyatının tamamı Theophrastos'a miras kalmış, sonradan yakılmış, satılmış ve Romada düzeltisi yapılmıştı. Böylece Roma döneminde kopyalar kütüphaneye girmiştir. Daha tartışmalı ve muhtemelen daha ilginç olan ikinci görüşe göre ise, Aristoteles'in, Mieza'da İskender'in eğitimi için yapılan çalışmalardan elde edilen eserlerin olduğu bir koleksiyon bulunmaktadır ve bunlar ya İskender tarafından İskenderiye'ye verilmiş ya da daha sonra Ptolemaios Soter tarafından kütüphaneye konmak üzere çalınmıştır (Macleod;2006:105).

Aristoteles külliyyatı ile kastedilen şey, Suriye ve Bağdat'ta Halife 'Ummayyad' ve Halife 'Abbasid' zamanında Yunanca orijinaleri kullanılarak, çoğunlukla Süryanice konuşan Nesturi Hıristiyanlar ya da eğitilmiş Yahudiler tarafından hazırlanmış Arapça versiyonları Avrupa'ya gelen yazılardır.

Burada da görüldüğü gibi bütün bu olan biten geçmişte olup günümüze tarih vasıtasıyla aktarılması belirsizlikleri kaçınılmaz kılıyor. Dolayısıyla farklı kaynaklarda farklı bilgilere rastlamak mümkün ancak hangisinin ya da hangi bilginin gerçekliğe şahit olduğundan hiçbir zaman emin olamayız.

1.2. Antik Çağ Çevirmenleri ve Çeviriye katkıları

1.2.1. Cicero

Ciceronun devlet adamı olarak çeviribilim'e önemli katkıları olmuştur. Cicero ve Horace çeviribilimin ilk çeviri kuramcıları niteliğini taşırlar. Çünkü onlar ilk kez 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlamına göre' çeviri kuramlarını öne sürmüşlerdir.

Görülen bu iki kavram günümüz çeviri kuramcıların 'kaynak odaklı' ve 'erek odaklı' kuramlarının temelini oluşturur. Cicero'nun 'sözcüğü sözcüğüne' ve 'anlamına göre' kuramlarının ortaya çıkış sebebi, Yunan ve Roma uygarlıklarının arasında dilsel farklılıklarının bulunmasıdır. Fakat o dönemlerdeki 'anlama göre' çeviri kuramı, günümüzdeki gibi algılanmıyordu. O dönemlerde 'anlama göre' çeviri kuramında kaynak metindeki sözdizimsel sıralanış dikkate alınmıyordu. Vermeer'e göre o dönemlerdeki 'anlama göre çeviri' günümüzdeki 'sözcüğü sözcüğüne' çeviri kuramıyla eşdeğerdir.

Cicero (M.Ö. 106-43), Horaz (M.Ö. 65-8), Virgilius (M.Ö. 87-54), Plinus (M.S. 62-113), Aulus Cellius (M.S. 130) ve diğer bir çok çeviri alanında çalışanlar Etrüsk Kaynak ve Tarihini işlemişler ve sayısız eserleri Latin kültürüne kazandırmışlardır (Vermeer, 1992: 194).

Birçok Çeviribilimci Çeviri Tarihini Cicero'dan itibaren kabul ederler. Cicero'dan önce bu yolda birçok çalışmalar başlatılmış ise de, Cicero'nun zamanından sonra kalıcı ve sağlam kuralların tespit edildiğine tanık oluyoruz. Bunun için Cicero'nun çalışmaları ile Çeviri tarihine ne kadar katkıda bulunduğunu biz de görmüş olacağız.

Cicero (M.Ö. 106-43), Romalı düşünürlerin yabancı edebiyatları kendine uydurma ve yerleleştirme (Adaptation) eğiliminin önde gelen temsilcilerindendir. Söz ve içerik ayrımını bir sisteme oturtan ilk kişidir. Yabancı yapıta karşı takınılacak bu yeni tutumun varlığına

"yorumlayıcı olarak değil hatip olarak"

(nec ut interpres sed ut orator)

tanımıyla, dikkat çeker: Çevirmen ya kaynak metne tamamen bir yorumcu ya da dinleyiciye hitap eden bir hatip gibi yaklaşır. Söz sanatları ve üslûbu aktarırken, hatiplerin yaptığı gibi amaç dile yönelerek onun olanaklarından yararlanmak gerektiğini şu sözlerle dile getirir:

"Fikirleri, biçimleri veya başka deyişle figürleri, bizim

alışkanlıklarımıza uygun düşecek bir dile çeviriyorum. "

(verbis ad nostram consuetudinem aptis)

Cicero, bu tanımla kendisinden önceki kurama karşı çıkmaktadır. Yazı hatalarına varıncaya değin kaynak metne bağlı kalan yaklaşıma taban tabana zıt bir kuramla, çevirmeni kaynak dile ve metne tutsak olmaktan kurtarır. Cicero'nun, kaynak metni körü körüne kopya etme, daha doğrusu şifre değiştirme şeklindeki 'ilkel motamo'ya karşı geliştirdiği bu kuram, 'serbest çeviri' (freie Übersetzung) olarak nitelendirilir (Kızıltan;2009:76)

Cicero'ya göre, 'hatip' (orator) olarak çeviren kişi, kendine özgü bir sanat eseri yaratmayı amaçlar. Bu eser, 'içerik' (res) ile 'söz'ün (verba) sentezidir. 'Konu' ve 'fikir dağarcığı' (intellectio), 'kurgu' (dispositio) ve 'yaratıcılık' (inventio) kaynak metne bağlı kalınarak aktarılır. Kaynak metnin dil yapısı ise, amaç metin dilinin anlatım olanakları ve gelenekleri doğrultusunda düzenlenmelidir. Ancak, çevirmenin görevi, sadece bu kaynak metindeki dilin normlarından uzaklaşma değil, sanatlı dile hakimiyeti sayesinde, ana dilin dil duygusunu ve üslûp anlayışını göz önünde bulundurarak kaynak metnin üstün niteliklerini ortaya çıkarmaktır. Bir şifre değişikliğinden öteye gitmeyen 'ilkel' çeviri yöntemiyle bu amaçlara ulaşamayacağı açıktır. Çevirmen, sözcükleri kendi potasında kotararak aktardığı takdirde, kaynak metindeki üslûbu ve sözcüklerin ifade gücünü amaç dilde de muhafaza etmeyi başaracaktır. (Kızıltan;2009:76-78)

Serbest çevirinin iki hedefi vardır: Birincisi, çevirmenin kaynak metinlerden yararlanarak kendi dilinin anlatım olanaklarını kullanmaya yönelmesi. İkincisi, çevirmenin hedef metin okuyucusunda kaynak okuyucunda bıraktığı etkiyi yaratması. Böylece, çeviri eleştirisine nesnel bir ölçüt getirilmiş olmaktadır. Yapılan çevirinin başarısını, kaynak ve amaç dile hakimiyetin göstergesi sayılan etki belirleyecektir.

Cicero'nun ilkel çeviri yöntemi, bir başlangıç noktası olmuştur. Her ne kadar çeviride özgürlük konusu tartışılmış olsa da 17. Yüzyıl sonları ve 18. yüzyılda da bu yöntemin ışığı altında çeviriler yapılmıştır. 19. yüzyıla, hatta kısmen 20. yüzyıla kadar, Cicero'nun kuramı yol gösterici olmuştur. Cicero'nun çeviri yöntemi insanları kaynak metne bağımlı olmaktan kurtararak serbestçe hareket etmeye yöneltmiştir. Cicero'dan sonra bu kuramın temsilcileri arasında Hieronymus, Quintilian ve Genç Plinius'u sayabiliriz. Serbest çeviri Cicero'dan sonra Genç Plinius ve Quintilian ve Hieronymus tarafından geliştirilmiştir.

Değişen bakış açıları ile çeviri kaynak metne bağımlılıktan sıyrılırken dikkatler çevirmen ve çeviriye yönelmiştir. Dolayısıyla özgün edebiyat, okuyucu ve yaratılan yeni sanat eseri değer kazanmıştır.

Çeviri tarihi bağlamında yapılan araştırmalarda Cicero ve Hieronymus arasındaki bağın, genellikle çeviride anlam aktarımı üzerinde olduğu vurgulanmaktadır. Oysa metin türüne göre uygun bir çeviri stratejisini Hieronymus'tan önce Cicero'nun geliştirdiği genellikle göz ardı edilmektedir. Hieronymus, sadece Cicero'nun görüşlerini zamanın egemen metin türü olan kutsal metinlere uyarlamıştır.

1.2.2. Quintilian

Quintilian (M.S. 35-96), '*çeviri*' ve '*açıklama*' (Paraphrase) türünden bir ayırımı gider. Ona göre açıklama, kaynak eserle boy ölçüşmeye cesaret edemeyenlerin başvurduğu ve bilhassa üslûpta değişikliğe yol açan bir yöntemdir. Çeviri kuramı açısından yaklaşıldığında, kaynak metni titizlikle kopyalama yoluyla, benzer ancak özgün bir örneğini oluşturma iyi bir yöntem olmakla birlikte, kaynak metnin çizdiği çerçeveyi aşmamak gerekir. Kaynak yapıtı aynı zamanda yerel özelliklere de uydurma koşulu ileri sürüldüğü takdirde, şöyle bir sonuçla karşılaşırız: Konu ve tüm üslûp araçları, yerli edebiyatı zenginleştirmek amacıyla alınır. Dil ve ifade biçimi ise genel itibarıyla yerel özelliklere uydurulur. Artık sıradan taklit, yerini rekabete bırakır; çeviri yapıtın amacı, aslıyla aynı değerde olmak ve aynı etkiyi bırakmak değil, olanaklar elverdiğince ondan daha iyi olmaktır. Çevirmen, kaynak yapıtın araç olarak yararlanmalı, yeni anlatım yollarıyla ana dilini zenginleştirmeye yönelmelidir. Ancak tabii ki, bunun da bir sınırı vardır. Kaynak metindeki yeni ifadeyi kullanmak uğruna ana dil duygusuna aykırı düşecek yapılara yer verilmemelidir. Söz konusu kaynak dil yoluyla amaç dile yenilikler kazandırılmaya girişildiğinde, izleri çağımızda da hala hissedilir olmakla birlikte, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında gündemde olan o ikinci çeviri anlayışı ortaya çıkmaktadır: Serbest çeviri yoluyla kendi dil ve edebiyatını zenginleştirme. (Kızıltan;2009:77)

Cicero'nun temsil ettiği serbest çeviri kuramını destekleyenlerden biri olan Quintilian aynı zamanda anadili ve anadilin edebiyatını zenginleştirme konusunda çalışmalarını sürdürmüştür. Ona göre kaynak yapıt kopyalama yoluyla erek metin oluşturulmamalı. Kaynak yapıtın faydalanılmalı ve serbest bir çeviri yapılmalıdır. Bu çeviriyi gerçekleştirirken kaynak metnin dil ve ifade biçimi yerel özelliklere uydurulmalıdır. Her dilin bir bakış açısı olduğundan ve böylelikle her dil eşittir kültür demek olduğundan, bu durumu çevirmen dikkate almalıdır. Çevirmen, kaynak metinden bir araç olarak faydalanıp kendi dilini yeni anlatım yolları ile zenginleştirmeyi hedeflemelidir.

1.2.3. Genç Plinius

Genç Plinius (M.S. 61-113) da, Latin yazarları örnek aldıkları Yunanca yapıtlara bağılı kalmaktan bütünüyle kurtarma yolunda bir adım daha atar. Önce kaynak yapıtı tek tek parçalara ayırmayı, sonra bu parçalardan yeni, özgün bir yapıtı oluşturmayı önerir. Bu uygulamada baş gösterecek güçlüklerin sadece "yararlı" olacağını, dolayısıyla çevirinin yabancı dilden ana dile veya tersi yönde yapılmasının fark etmeyeceğini savunur. Cicero'dan aşağı yukarı 400 yıl sonra Kutsal Kitap'ın Latinceye ünlü Vulgata çevirisini yapan **Hieronymus** (348-420) da serbest çeviri anlayışı benimsemeye devam eder. (Kızıltan,2009:78)

Cicero'nun bir diğere temsilcisi de Genç Plinius idi. Döneminin yapıtlarındaki Yunanca-Latin problemini baz alarak çalışmalarını sürdürmüştür. Yunanca'dan yapılan çevrilerin Yunanca yapıtlara bağılı kalarak yapılmaması gerektiğini savunmuştur. Daha çok özgün bir yapıtı üretimi ile sonuçlanacak olan serbest çeviri yöntemini savunmuştur.

1.2.4. Hieronymus

Hieronymus, Pammakyus'a çeviri konusundaki düşünce ve ilkelerinden bahsettiği mektubunda şöyle der: "Sadece kabul etmekle kalmıyor, ayrıca itiraf da ediyorum ki; Yunanca metinleri çevirirken (kutsal kitaplar hariç, çünkü onlarda kelimelerin dizilişi bile başlı başına bir giz) sözcüğü sözcüğüne çevirmek yerine anlamı aktarıyorum." Ancak, bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Hieronymus çeviri sorununa metin türü açısından yaklaşır. Böylece dikkati yeniden çeviri olgusuna çeker.

Bu yaklaşım, ilkel çeviri anlayışı ile karşılaştırıldığında birbirinden çok farklıdır. İlkel yöntemde metin türünden bahsedilmezken, Hieronymus metin türü ayırımı, metnin kaynak ve amaç kültürde üstlendiği işlevin belirlenmesi gerekliliğine dikkat çeker. Bunun sebebi, çeviride uygulanacak yöntemi belirleyen ölçütün, kaynak metnin türü ve buna bağlı olarak amaç kültürdeki işlevidir. Antik çağ geleneğinin öngördüğü, çeviriyi özgün edebiyatı zenginleştirme aracı olarak ele alma ilkesinin yanı sıra gelişen bu anlayış, büyük yankı uyandırır ve bünyesinde yeni bir kuram barındırdığı için çok etkili olur.

Hieronymus temelde iki çeviri tutumundan söz eder: Verbum e verbo transferre (sözcüğü sözcüğüne çeviri) ve sensum exprimere de sensu (anlamın çevirisi). Hieronymus, Kutsal Kitap konusunda, sözcüğü sözcüğüne aktarımı tercih etmiştir. Söz dizimi bile başlı başına 'giz" olan böyle bir metinde değişiklik yapmak fikrinden çok uzaktır. Kutsal Kitap"ı anlamak zor, hele hele çevirmek son derece tehlikeli bir iştir.

Aynı zamanda amaç dil okuruna yönelik bir başka misyonu daha vardır: Tanrı'nın sözünü açıklamak ve yaymak. Hieronymus ve Luther, 18. yüzyılın ilk yarısına kadar çok etkili olan ve dini metinlerde iki ağırlık merkezini, metni ve okuyucuyu, aynı çatı altında buluşturmaya çalışan bu geleneğin başta gelen temsilcilerindendirler. Hieronymus, Kutsal Kitap'ı çevirmeye kalkışmakla üstlenmiş olduğu bu zorlu görevde, Tanrı'nın kendisine yardım edeceğinden emindir. (Kızıltan;2009:79)

Kutsal Kitap'in çağın şartlarına uyacak şekilde değiştirilmesi gerektiği düşünölmüş, eklemeler ve çıkarmalar yapılmış, düzeltmeler ve anlaşılmaz yerlerin aydınlatılması konusunda fazla ileri gidilmiştir. Bu yüzden Hieronymus kaynak metin olarak ona değil, bozulmamış, dokunulmamış aslına dayanarak çevirmeyi zorunlu görür. Öte yandan din dışı metinlerde de, yapıtın aslına saygılı olma yönünde bir tavır sergiler. Çevirmen, kaynak metnin özgünlüğü, zarafeti, ifade gücü, kendine has tonu ve tınısını olduğu gibi yazarının üslûp özelliklerini de korumalıdır. Bu konuda yeterince eğitilmiş olmadan, yalnızca yazarlık yeteneğine dayanarak çeviri yapabileceğine inanan 'serbest çeviri' yanlılarının bu keyfi anlayışı, sözcüğe bağlı böyle bir çeviriyi imkansız kılmaktadır. Hieronymus bu kanıdan hareketle, her yerde yalnızca 'anlam'ı verdiğini iddia eden çevirmen Synmachus'u olduğu gibi Cicero'yu ve Septuaginta çevirmenlerini de şiddetle kınar. (Kızıltan;2009:79)

Ancak Hieronymus'dan sonra da yüzyıllar boyunca tartışılacak olan ve çeviri yöntemleri ile ilgili olan asıl sorun, bir çevirmenin sadık ve serbest çeviri ilkelerinden hangisini savunması gerektiğidir.

1.2.5. Luther ve erek odaklı çeviri

Luther çeviri tarihinde sadece kutsal metinlerin çeviri anlayışına değil aynı zamanda Alman yazı dilinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Luther İncil çevirisinde Hieronymusun aksine, İncili yazı dili olarak kabul edilen Latince'ye değil, Almancaya çevirerek anlamın ancak metni alımlayan okura yönelik olması koşuluyla gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Martin Luther'in (1483-1546) İncil çevirisini Vulgata çevirisini temel alarak yapması 11.yüzyılda Toledo okulunda başlayan yoğun çeviri etkinliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebileceği gibi, Hieronimus'un sesini ancak 16.yüzyılda duyurabildiği şekilde de değerlendirilebilir. Luther'in Kutsal Kitap çevirisinde anlama öncelik verme kaygısını taşıdığını ve bu amaçla "halkın dili ve kendi imgelem gücünü kullandığını" belirtmesi, çeviriler aracılığı ile okuma yazmanın bu yüzyılda daha içselleştiğini ve Kutsal Kitabın gizemini "anlama göre" çevirinin bozmayacağı görüşünü daha yaygınlaştığını gösterir (Mine Yazıcı; 2005:36-37)

İncil çevirisinin detaylarını daha kapsamlı bir şekilde anlamak için o dönemin koşulları da çok önemlidir. Ortaçağın son evreleri, Rönesans ve Hümanizm ile farklı bir bakış açısı kazanan halkın Reformasyona hazırlanması dönemini kapsar.

Luther'in yaşadığı on altıncı yüzyılda Hümanizm ve Rönesans gibi akımlar sanat ve bilimde yeni bir evrene ve insan anlayışının başlangıcına işaret etmektedir. Ortaçağ'daki kurumların aşırı din baskısı, otoriter devlet düzeni, eğitim olanağının sınırlı oluşu, tarımsal üretim biçiminin egemen olması, matbaa gibi teknik araçların yaygınlaşmaması gibi etmenler insanın güçsüz bir varlık olarak görülmesine sebep olmuştur. Ancak bu anlayış Hümanizm ve Rönesans akımlarıyla yıkılmaya başlamıştır. Artık insan daha değerli görülmeye başlanmış ve böylelikle insanın kendine olan güveni de artmıştır. Böylelikle bu durum dinin toplumsal yaşamdaki etkisinin gittikçe kaybolmasına yol açmıştır.

Luther'in Almanca'ya yaptığı İncil çevirisi hep üzerinde konuşulan ve iz bırakan bir çeviri metni olmuştur. Luther'in İncil çevirisi esnasında başvurduğu yöntemler ve daha sonra çevirisinde yapılan eleştirilere verdiği cevaplar hem çeviri tarih

kitaplarında hem de yorum bilgisine dair kaynaklarda üzerinde durulan noktalardandır. Onun çevirisi Katolik Kilisesine karşı çıkış içerdiği için devrimci bir yaklaşım içerir. Luther'in dini yorumunu içinde taşıyan İncil çevirisi Almanya'da dini, toplumsal ve politik bir Reform başlatmıştır.

1530 yılında çevri tarihi için önemli bir belge olan "Ein Sendebrief vom Dolmetschen" ("Çeviriye ilişkin Açık Mektup") adlı yazıyı Luther, kendi çeviri anlayışına karşı yapılan suçlamalara yanıt olması açısından Nürnberg'deki arkadaşına basılması amacıyla göndermektedir. Çeviriye ilişkin görüşlerini dile getirdiği bu yazıyla Luther, Almanya'da çeviriye ilişkin bir söylemi başlatan ilk kişi olmasıyla genel anlamda çeviribilimin temellerini atmıştır (Faruk Yücel; 2007:40)

1.2.5.1. Lutherin Türkler hakkındaki düşünceleri

Lutherin de desteği ile dinin ve onun katı kurallarının işlevini yitirmesi ile beraber Antik Yunan ve Roma dönemine ilişkin birçok yapıtın çevrilmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişmelerle beraber ilgi, yerini artık dini konulardan çok mitolojik konulara bırakmıştır. Bu süreç sadece halkı etkilemekle kalmadı aynı zamanda din adamlarının görüşlerini de değiştirdi. Matbaanın yaygınlaşmasıyla beraber, düşüncelerin daha özgür biçimde ifade edilebilmesini olası kıldı.

Aynı zamanda 16.yüzyılda yapılan savaşlarla beraber kültür etkileşimleri de gerçekleşmekteydi. Osmanlı'nın Ortaçağdaki gücü, İstanbul'un fethi ve diğer fetihleri, aynı zamanda Avusturya'ya kadar ilerlemiş olması Orta Avrupa insanlarına Türk tehdidi altında hissettiriyordu. Bu tehdide karşı savaşabilmek için düşmanın yani Türklerin daha iyi tanınması ve halka daha iyi tanıtılması gerekiyordu. Bu sadece Osmanlı'nın hem askeri hem siyasal yönden güçlü olmasıyla alakalı değildi. Aynı zamanda "geleneksel Hıristiyan-Müslüman tezatlığı" ve "dini düşmanlık bilinci" Türklere karşı olan düşmanlığı besliyordu.

Fakat bu durum içersinde düşmanı yenmek için Türklerin sadece kötü yönleri değil aynı zamanda iyi yönlerinden de tanınmalıydı. Asıl amaç Türklerin özellikle askeri alandaki başarılarının sınırlarını keşfetmek ve böylelikle kendi zafiyetlerini tespit etmektir. Türkler askerlerin mağlup olmamaları ve savaş yetenekleri, sadelikleri, az ile yetinebilme özellikleri, disiplinli oluşları, silah kullanma becerileri, binicilikteki başarıları Alman ordularıyla kıyaslandığında, Alman orduları zayıf ve disiplinsiz bulundu. Bu bağlamda Türklerin başarılı oluşu tecrübelerine, bedensel güçlerine, zorluklara ve yoksunluklara dayanma gücü ile bağdaştırıldı. Dini bütün oluşları ve diğer dinlere karşı hoşgörülü olup fethettikleri bölgedeki insanları İslamiyete zorlamamaları özellikle Macaristan'daki Protestanları derinden etkilemiştir. Aynı zamanda Türklerin evlilik hayatlarındaki düzeni, kadınlarının erdemli oluşları, yemek yeme alışkanlıklarında abartıya kaçmamaları ve barınma koşullarındaki mütevazilikleri Hıristiyanlar tarafından takdir ediliyordu.

Luther, 1517 yılında “95 maddelik tez”inde Hıristiyanlık inancını özellikle Müslümanlıkla kıyaslar ve Hıristiyanlığın üstünlüğünü ve derinliğini vurgulamaya çalışır. Tezinde Türklerden da bahseder. Bunun sebebi de o döneme damgasını vuran Türk savaşlarıdır. Türklerin Viyana’ya dayanmış olması Martin Lutheri son derece rahatsız eder ve böylelikle Türkler Martin Luther’in önemli konu başlıkları arasında yer alır. Hatta öyle ki Leyla Coşanın “Tanrım bizi Türklerden koru” adlı kitabındaki bilgilere göre; tezin indeksinde “Türkiye” ve “Türk” ile ilgili sözcüklerin kaydı tam 20 sayfayı bulmaktadır.

1.3. Antik Çağ Çeviri Yapıtları

1.3.1. Rosetta Taşı

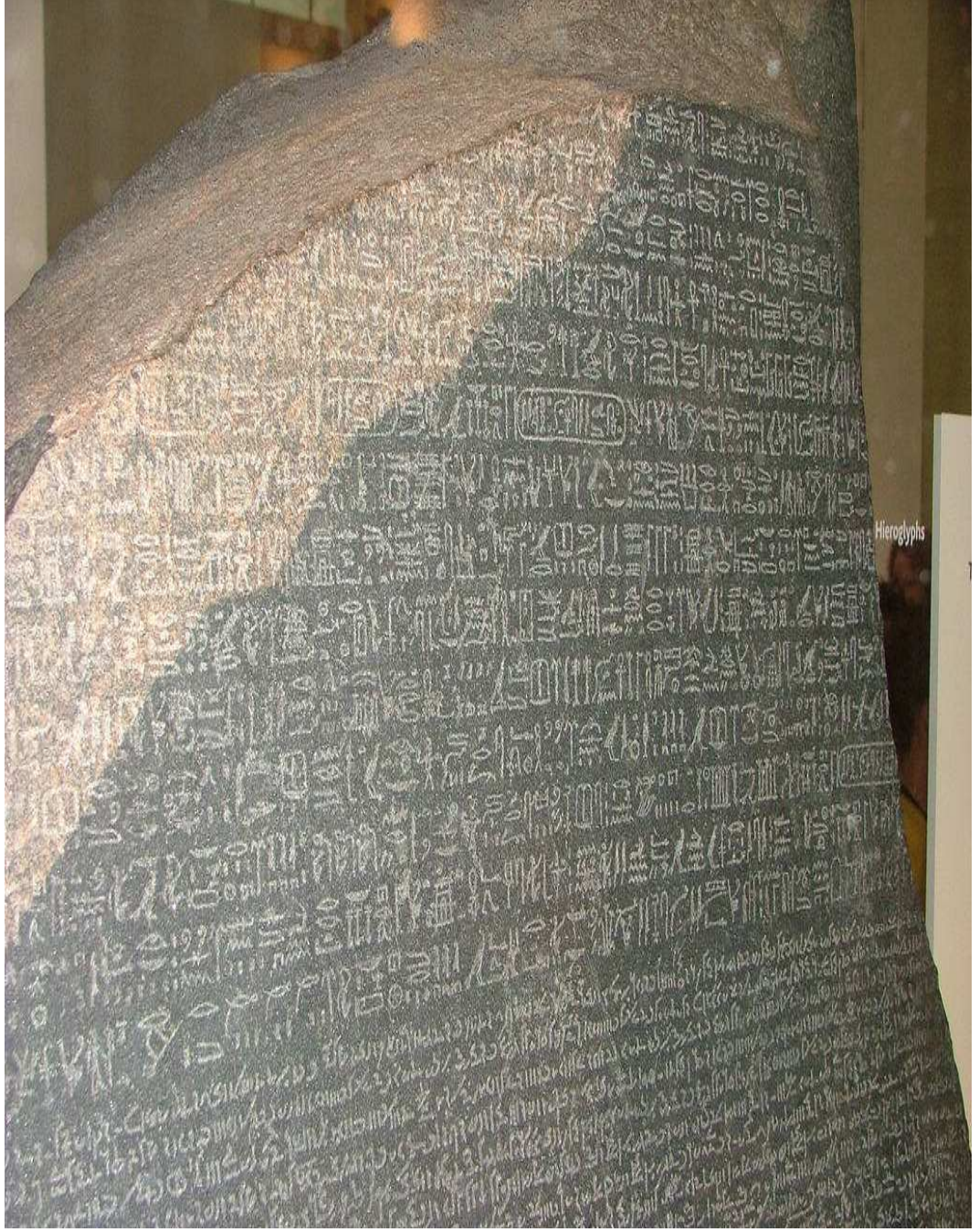
18. yüzyılda Napolyon'un Mısır çıkartması kapsamında bilim adamlarınca çözümlenen, M.Ö. 2 yüzyılında yazılan üç dilli Rosetta Taşı'nın gerek çeviri tarihi, gerekse medeniyet tarihi açısından önemli bir rolü vardır. Taşın üstünde üç dilli Eski Mısır Kralı'na övgüler işlenmiştir, bu yazılardan biri Eski Yunanca, bir diğeri ise Eski Mısır'ın Hieroglif yazısıdır. Yunanca'dan yola çıkan bilim adamları Hieroglif yazısını çözümlemişler ve böylece Eski Mısır kültürünün kapıları aralanmıştır (Eruz; 2003:23).

Bilim insanları hieroglif bilmececi üzerinde yıllarca çabalayıp hiçbir sonuca ulaşamadılar; ta ki 1800'lü yılların başlarına kadar. Napolyon'un askerleri Mısır'ın kontrolünü hala tümüyle ele geçirememişti. Bunun için büyük çaba harcıyorlardı. Konumlarını güçlendirmek için İskenderiye'nin 56 km kuzeydoğusundaki liman kenti Reşit'teki (Rosetta) Saint Julien Kalesi genişletilmesi kararlaştırıldı. Yapılacak inşaat için bir grup asker o bölgenin temizlenmesiyle görevlendirildi. Bu temizleme çalışmaları sırasında ordu mühendisi yüzbaşı Pierre-François Bouchard, 1799'da Temmuz'un ortalarında üzerinde uzunca bir metin olan bir taş buldu. Boyutları 114 cm x 72 cm x 28 cm olan koyu mavi-gri, bazalt taşın ağırlığı 760 kg'dı.

Yaklaşık bir masa üstü büyüklüğündeki taş hemen bilim insanlarınca incelenmek üzere Kahire'deki Enstitü'ye gönderildi. Taş bilim insanları arasında büyük bir heyecan yarattı. Onun, yüzlerce yıldır bütün uğraşlara karşın bir türlü çözülemeyen Mısır hierogliflerinin anlaşılmasında anahtar bir rol oynayabileceği fark edilmişti. Gerçekten de öyle oldu. MÖ 196'dan kalma taşın üzerinde aslında bir değil üç metin vardı. Taşı özel yapan şey de bu üç metnin, iki dilde ve üç farklı yazıyla yazılmış aynı metin olmasıydı. Üstteki 14 satırlık metin hieroglifle, ortadaki 44 satırlık metin demotikle ve alttaki 54 satırlık metin de Eski Yunanca yazılmıştı. İki Mısır yazısını da yaklaşık 1500 yıldır okuyabilen kimse yoktu ama Eski Yunanca bilinen bir yazıydı. Enstitü'deki bilim insanları alttaki metnin çevirisini hemen yaptılar.

Eski Yunanca metnin çevirisi 1600-1700 sözcük dolayında ve 20 paragraf tuttu (Aslında sağdan kırık olan taşın üzerindeki metin tam olarak çevrilemedi; ama çevrildiği kadarıyla içeriği ortaya çıktı). Bulunduğu yerin adıyla, Rosetta Taşı olarak anılmaya başlanan taş, gerçekte o dönemin rahiplerine, çok eskiden beri geleneksel olarak tanınan vergi ayrıcalıklarının yinelendiğini gösteren ve bu ayrıcalıklara karşılık firavuna övgüler düzen bir belgeydi. Yazıları Memfis tapınağının başrahibi yazdırmıştı. Beşinci Ptolemi'nin (MÖ 205-180) hükümdarlığının dokuzuncu yılında, firavunun bağışladıklarını özetliyor, onun yaptığı güzel işlerin listesini sunuyor ve ona övgüler düzüyordu. Yazılar taşın üzerine özellikle üç değişik yazıyla yazılmıştı: Rahiplerin tarzında (hiyeroglifle), günlük işlerde kullanılan yazıyla (demotikle) ve yönetimin resmi diliyle (Eski Yunanca).

Fransız bilim insanları Taş'ın üzerindeki incelemelerini Mısır'da değil de Fransa'da sürdürmeye karar verdi. Fransızların Kuzey Afrika'daki geleceği pek parlak görünmüyordu. Napolyon Paris'e dönmüştü. 1801'de Fransızlar geri çekilmeye başladılar. Osmanlı ve İngiliz kuvvetlerinin ilerlemesi yüzünden Rosetta Taşı da Mart 1801'de, Kahire'den İskenderiye'ye getirtildi. Fransızların Mısır'daki durumu hızla kötüleşti. Temmuzda Kahire'deki ve Ağustosta da İskenderiye'deki Fransız askerleri teslim oldu. Fransız bilim insanları yanlarına yalnızca özel eşyalarını ve bazı bitki ve hayvan örneklerini alarak Mısır'ı terk ettiler. Rosetta Taşı da bu sırada İngilizlerin eline geçti ve Şubat 1802'de İngiltere'ye getirildi.

Şekil 1: İngiltere deki Rosetta taşı

Şekil 2: Rosetta taşının tarihteki bir örneği

1.3.2. Septuaginta

Hıristiyanlığın geniş kitlelere yayılması ile Kutsal Kitapların Yunanca, Latince ve daha sonra yerel dillere çevrilmeye başlanması İskenderiye’de yapılan önemli etkinliklerdendir. Tevrat (Eski Ahit) Musa Peygamberin halkının öğretilerini içeren bir kitap olmasına karşın, İncil’in birinci bölümünü oluşturuyordu. M.Ö. 1-3. yüzyıllarında Eski Ahit 72 din adamı tarafından “Septuaginta” adı altında İbranice’den Yunanca’ya çevrilmiştir.

İskenderiye Kütüphanesiyle ilgili günümüze ulaşan ilk kapsamlı tartışma, söyleneceye göre, kütüphanede çalışan Yahudi bir bilgin tarafından yazılmış olan ve Septuagint olarak bilinen İbrani kutsal kitapların Yunan diline çevrilmesiyle ilgili bir projenin tarihsel kroniğini çıkaran Letter of Aristeas’tır (İÖ 180-145 civarı). İsim, yetmiş Yahudi bilginin toplanıp, çeviri tamamlana kadar kral tarafından kapalı tutulması inancından gelmektedir. Her ne kadar bugün bu hikayeye pek kimse inanmasa da, bu mektup ve diğer bölümler Kütüphane’nin, Büyük İskender’in en iyi generallerinden birisi olan ve İskender’in ölümünden sonra ele geçirilmiş olan Mısır’ın krallığını güvence altına alan I. Ptolemaios Soter tarafından yaptırıldığı teorisi desteklenmektedir (Macleod;2004:14).

İ.Ö. 3. yüzyılda Yahudilerin İbranice kutsal yazıları Grekçe’ye çevrilmiştir. “Septuaginta” olarak bilinen bu çeviride Helenistik ve Roma döneminde Yahudilerce yazılan bazı kitaplar da bulunmuştur. Apokrif bu “ek” kitaplardır. Septuaginta İsa’nın öğrencileri ve ilk dönem kilise tarafından yaygınca kullanıldığı için, Apokrif’i oluşturan kitaplar da hem okunmakta hem de Hıristiyanların (Septuaginta’dan yapılan) ilk Latince Tevrat (Eski Antlaşma) çevirilerinde yer almaktaydı. Bununla birlikte, Yahudiler Apokrif’i “kanonik” (sahih vahiy kitapları) olarak kabul etmemişlerdir (<http://www.islamacevap.net/turkce/mukaddes/ekumenikk.html>).

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΚΑΙ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ
Διαφύγιος ἀμὴρ, ὃς οὐκ ἔ-
ποράθη ἐμμουλή ἀσβασμ,
καὶ ἐμὸ δῶ ἀμδρ τοσχοῦ
κ' ἔσθι • καὶ ἐπίκαθε —
δρσψχοιμοῦ οὐκ ἔκδθι
αμ • ἀλλ' ἔμ τοῦ μομοκῦ,
ὄθελμα αὐτοῦ • καὶ ἐμῶ
μόμο αὐτοῦ • μρσθῆσει ἡμρσε
καὶ μ' ἔκτος • καὶ ἔσθι γο
ζύλομ τὸ πφύτευ μέμομ πρ
ταὲ δι εζόδου τοῦ ὑδάτομ •

Şekil 3: Septuaginta

1.3.3. Vulgate

Vulgate, Hieronymusun başeseridir. 8.-9. Yüzyıl'dan itibaren batı Hıristiyanlık tarafından kullanılmaya başlanmıştır ve 9 yüzyıl'dan itibaren Batı'da geçerli olan tek İncildir. Aynı zamanda bu çeviri Katolik kilisesinin resmi görüşü olarak kabul edilmiştir. Vulgate, Hieronymusun uzun süren çalışmasıyla ortaya çıkmış bir çalışmadır.

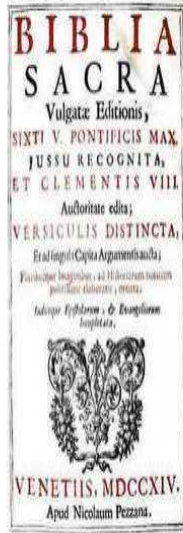
Roma Kilisesi Eski ve Yeni Ahit İbranice ve Yunanca'dan Latince'ye çevirmesi için 4. Yüzyılda Hieronymus'u görevlendirmişti. Hieronymus Pammachius'a yazdığı bir mektupta her dilin kendine özgü kuralları olduğunu ve bu nedenle Cicero'nun "anlama göre" çeviri tarzını benimsediğini belirtmiştir. Burada "anlama göre" kavramı tarihsel bağlamı kapsamında alınmalıdır. Bugün anladığımız anlamdan yola çıkarsak o tarihlerde anlama göre diye nitelendirilen bir çeviri aslında kaynak metnin sözdizimsel yapılarını dahi dikkate alan bir çeviridir. Hieronymus'un "Vulgata" adıyla tarihe geçen bu çevirisi Hıristiyan aleminin tek kutsal kitabı olarak 16. Yüzyıla değin kabul görmüştür. Yazılı kaynaklara göre metin türü ve çeviri yaklaşımları ilk kez Hieronymus tarafından ele alınmıştır (Eruz; 2003:24)

Papa Damaz incilin tek çevirisini yapılması üzere teolog Hieronymusu görevlendirdi. Bu İncil çevirisine Vulgata ismi verildi, Latince de bunun anlamı halka özgü demektir. Bu çeviri Ortaçağın en önemli İncil çevirisi haline geldi ve yüzyıllar boyunca Latincesi ile Üniversitelerdeki bilim dilini etkiledi.

Aziz Gerome M.S. 5. yy'da zamanın papası Damaz tarafından üzerinde şüphelerin olduğu Latince Kutsal Kitap olan Vulgate'nin yeniden düzenlenmesi için görevlendirilmişti. Kudüs'e giden ve İbranice öğrenen Gerome M.S. 405 yılında çalışmasını tamamladı.

Manuscritos antiguos del Nuevo Testamento de texto completo, o casi completo

El Códice Vulgata

-"Vulgata", de 'vulgata editio', o sea, edición para el pueblo. Traducción al latín vulgar por Jerónimo de Estridón.

-Data desde el año 405 d. C. ¿Tradujo Jerónimo el Nuevo Testamento del griego, o revisó antiguas versiones latinas? No se sabe.

"San Jerónimo tradujo por primera vez directamente del hebreo al latín todo el Antiguo Testamento."

-Página de la Vulgata impresa en la prensa de impresión inventada por Gutenberg. Año 1455.

-La Vulgata en 1555 por O. Stephens, la primera Biblia con capítulos y versículos.

Şekil 4: Vulgate örneği

BÖLÜM 2. ORTAÇAĞ

2.1. Orta Çağ çeviri etkinliği

Abbasilerin iktidara gelişiyle birlikte, iyi eğitim görmüş, Yunan felsefesinden, Hint tıbbından, Babil astrolojisinden, Aristo mantığından bahseden papazlar ve sosyal statü peşinde koşan çevirmenler ile Müslüman âlimler arasında Bağdat, Kufe, Şam, Basra'da herkesin önünde tam bir fikir hürriyeti içinde daha çok ilahiyat konuları tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar neticesinde Müslümanlar, kendilerini savunmak için hasımlarının kullandığı mantık ve felsefe silâhını kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu yüzden Müslümanlar, sistemli bir şekilde Yunan mantığını, felsefesini ve bilimini kullanmak durumunda kalmışlardır. Böylelikle de çeviri çalışmalarına adımlar atılmaya başlanmıştır.

Beytü'l-Hikme'nin kurulmasında, Yukarı Mezopotamya bölgesinde yayılmış durumda olan, Mısır - İskenderiyesi'nden, İran-Cundişapur'una kadar uzanan bölgedeki mekteplerin, Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi ve zamanla Müslümanların bu kültür merkezleriyle diyaloga geçmesinin etkili olduğu söylenebilir. Beraberlerinde dinlerinden başka ne bir öğretim geleneği, ne de bir kültür mirası getirmeyen Müslümanlar, Beytü'l-Hikme'de yapılan tercüme, Mezopotamya, Asur-Babil, Grek zamanlarına kadar uzanan, kadim kültürlerin ve medeniyetlerin problemleri ile karşı karşıya getirmiştir. Fetihlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durum karşısında Müslümanlar, fetihlerin yavaşlamasıyla ve kurumları da oluşmaya başlamasıyla, doğal olarak fethettikleri coğrafyadaki eski kültür ve medeniyetlere ait düşünce ve eğilimleri öğrenmeye koyulmuşlardır. Bu bağlamda eski kültür ve medeniyetleri öğrenebilmenin önemli bir yolu olarak da tercüme faaliyetleri gerekli olmuştur (Demirci;1996:34).

Yunanca eserler Arapça'ya doğrudan Yunanca asıllarından ya da Süryanice veya Farsça (Pehlevice) dillerinden çevrilmiştir. Farsça bilen çevirmenler olduğundan Yunanca eserleri Pehlevice aracılığı ile çevrilmesi başlangıçta işleri kolaylaştırdı. Ancak doğrudan Yunancadan çeviri yapmaya geldiğinde bunu yapabilecek uzman kişiler yoktu. Dolayısıyla başlangıçta Yunanca çevirilerde kilise mensuplarından yardım alınıyordu. Yunanca Arapça çeviri ihtiyacı arttıkça bu alandaki

çevirmenlerin sayısı ve nitelikleri de arttı. Bu artışın bir diğer sebebi ise çevirmenlik mesleğinin çok para getirmesiydi. Tercümanların bu alanda gelişmesi tecrübe kazanmalarından daha çok Yunanca bilgilerinin gelişmesi ile ilişkiliydi. Bu duruma Huneyn iyi bir örnektir; kendisi sadece Yunanca dili ile yetinmemiş çevirdiği eserlerin mantığını daha iyi kavrayabilmek için Yunan kültürünü de öğrenmiştir. Ayrıca çevirinin kalitesine karar verebilmek için eserin kimin için çevrileceğini bilmenin önemli olduğunu o zamanlar vurgulamıştır.

Orta çağ çevirilere baktığımızdan Arapça biliminden bahsetmek yanlış olur daha çok İslam bilimi denilmelidir. Ayrıca çeviriler sadece Arap dili üzerinden gerçekleşiyordu, yani tercümanlar arasında sadece Müslüman tercümanlar olmadığı gibi Yunan ve İbrani kökenli tercümanlar da vardı.

2.1.1. Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi

Devlet yönetiminde meydana gelen bozukluklardan ve Arap milliyetçiliği yaparak Müslümanlar arasında ayrımcılık yaptıklarında dolayı, Emevi devleti Abbasiler tarafından yıkılır ve Abbasiler iktidara geçer. Emeviler zamanında yapılan çeviri faaliyetleri ihtiyaçtan öte gitmemiştir. Suriye-Filistin ve Mısır arasındaki toplumsal ve ticari ilişkilerin Emevi dönemi sonuna kadar daha çok Yunanca yürütülmüş olması çeviriyi günlük hayatın bir parçası haline getirmiştir ancak çeviriler toplumsal ve ticari konularla sınırlı kalmıştır. Emevilerin Konstantinopolis kaynaklı kültürel tavırları örnek alması Yunan bilimine karşı kayıtsızlığa hatta adeta düşmanlığa varmıştı. Doğal olarak Helenizm küçük görülüyordu ve böyle bir tutum sergileyen toplumun Yunanca eserlerle ilgilenmeleri beklenemezdi. Dolayısıyla bilim adına hiçbir çalışma ya da çeviri yapılmamaktaydı sadece kendi dilleri ve din yasalarının getirdiği kurallar ile ilgili bilimle ilgilenirlerdi.

Abbasilerin iktidara geçmesiyle beraber Emeviler dönemine göre önemli değişiklikler yapılmıştır. Öncelikle Halifeliğin merkezi Şam'dan Bağdat'a taşınmıştır. Halifelik makamının İran'a taşınması ve Abbasilerin yaşamı anadili Farsça olan bir nüfus merkezine yerleşmesi, Abbasilerin kültür oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Yeni kurulan Halifelikte Arap üstünlüğüne dayalı bir devlet anlayışının aksine merkezin Bağdat'a taşınmasıyla çok kültürlü bir toplum oluşturulmuştur. Emevi devletinde sadece yönetim ihtiyaçlarına yönelik yapılan çeviri artık bilim için yapılmaya başlanmıştır. İslam bilimi Abbasilerle en parlak dönemini yaşamış ve çok gelişmiştir. Sınırların genişlemesiyle tercüme faaliyetleri de artmıştır.

Edebiyat ve Tarih dışındaki tüm din dışı Yunanca kitaplar, 8. Yüzyılın ortasından 10. yüzyılın sonuna kadar Arapçaya çevrilmiştir. Uzun zamandır yapılan Yunanca-Arapça araştırmaları bu konuda gerekli kanıtları sunmaktadır.

Eğer bu din dışı Yunanca eserler, çeviri hareketi ve Arap dili ile desteklenmeseydi, bugüne kadar bu eserlerle ilgili bilginin ilerlemesi çok zor olacaktı ve belki de Yunan biliminin bu kadar ilerleme şansı olamayacaktı. Aynı zamanda eğer Abbasi hanedanı iktidara gelmemiş ve Bağdat'ı başkent yapmamış olsaydı, Şam'da

Yunanca Arapça çeviri hareketi diye bir şey ortaya çıkmayacaktı. Arapça'ya yapılan çeviriler aynı zamanda Yunan biliminin korunmasını da sağladı, yoksa kaynaklar yok olmakla karşı karşıya kalabilirdi.

Yunanca-Arapça çeviri hareketi iki yüzyıldan uzun bir süre boyunca devam etmiştir. Dolayısıyla gelip geçici bir süreç değildir. Aynı zamanda çeviri hareketin bu kadar uzun süreli bir fenomen olması, çeviri hareketinin Abbasi toplumunun bütün seçkin kesimlerinden destek görmesi ile açıklanabilir. İlk dönem Abbasi halifelerinin –El Mansur, Harun Er-Reşid ve El-Memun gibi- aktif destekleri olmasaydı çeviri hareketi çok farklı bir hal alabilirdi.

Toplumdaki bütün dini gruplar, bütün mezhepler, din, dil ve kabile ayrımı gözetmeksizin çeviri hareketine destek veriyordu. Araplar ve Arap olmayanlar, Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar, Sünniler ve Şiiiler, askerler ve siviller, tüccarlar ve toprak sahipleri vb. herkes hareketin aktif destekçisiydi.

2.2. Halife El Memun Dönemi

El-Memnun, Dedesi Mansurun İslam İmparatorluğuna uyguladığı Zerdüştçü Sasani ideolojik tutumlarına yeni bir yön verdi. Çünkü bu ideoloji artık geçerliliğini yitirmişti ve bu ideolojinin yerine başka bir şey koyulması gerekiyordu.

Zerdüştçü imparatorluk ideolojisinin merkezi hükümet fikrini benimsedi, sadece Zerdüştçülüğün yerine İslamı geçirdi. Kendi yargısının son söz olması kaydıyla dialektik argümantasyon temelinde din değiştirmeyi teşvik politikasını benimsedi. Her iki politikanın da hayata geçirilmesinde çeviri hareketi çok faydalı oldu (Gutas;2003:85).

Memun yeni benimsediği ideolojiye göre kendini İslamın en başta gelen savunucusu olarak ilan etmiştir ve bu durum Bizanslılara karşı saldırgan bir politika izlemesine neden olmuştur. Bu politikayla amacı bölgedeki Bizanslıları çıkarıp, Müslümanları yerleştirmektir.

Dolayısıyla bu ideolojinin uygulanması da çeviri hareketin önemini ortaya koydu çünkü Müslümanlar Bizanslılara göre kültürel ve bilimsel açıdan daha ilerideydiler. Çeviri hareketiyle beraber Yunan bilimlerin kültürel yararlarının etkisi Müslümanlara büyüktür. Müslümanların kültürel açıdan daha ileride olduklarının başka bir göstergesi de İslam filozofların var oluşu ve Bizanslıların ve Yahudilerin filozoflarının olmayışıdır. Dolayısıyla çeviri hareketi Bizanslılara karşı savaşlarında Müslümanlara ideolojik donanım sağlamıştır. Böylelikle çeviri hareketi ve onun simgelediği her şey İslam toplumun gözünde daha fazla değer kazanmıştır.

El-Memnun Çeviri hareketini ve daha da geliştirilmesinin en büyük destekçisidir. Böylelikle çeviri hareketine birçok katkıda bulunmuştur. Araplar arasında bilimleri yerleştiren ilk kişi ikinci halife El-Mansurdu. El- Memunda büyük büyük dedesinin başlattığı şeyi tamamlamıştır.

El-Memnun en üstün kişileri destekleyerek (tıp öğretimini) yeniden canlandırdı. Eğer bunu yapmasaydı, eskilerin tıp, mantık ve felsefe de dahil olmak üzere bütün bilimleri unutulmuş olurdu. Tıpkı eskiden yeşerttikleri yerlerde, yani Roma, Atina

ve Bizans eyaletlerinde ve başka birçok ülkedeki gibi unutulmuş olurlardı (Gutas;2003:95).

Halife Me'mun zamanında Beytü'l-Hikme'nin büyük değişiklikler geçirdiği bir gerçektir. Başlangıçta kütüphane bünyesinde sürdürmüştür. Ancak Me'mun hilafete geçince, tercümelemler daha sistemli ve düzgün olması, tercüme edilen kitapların bilim adamlarınca yeniden araştırılıp geliştirilmesi ve kütüphanenin halka açık hizmet verebilmesi amacıyla, İran asıllı ve zamanın ünlü bilgin, aynı zamanda Bermekilerin kütüphanesinde görevli olan Sehl b. Harun'u Beytü'l-Hikme'yi yeniden düzenlemesi için görevlendirmiştir.

2.3. Halife Harun Reşid dönemi

Harun Reşid kişiliği ile Abbasi Halifeleri arasında adından en çok söz ettiren Halifedir. Kendisi babasının zamanında zayıflayan tercüme faaliyetlerini tekrardan canlandırmıştır. Bunu da alimlere, şairlere ve ediplere yakın ilgi göstererek başardı. Ayrıca imparatorluğun üzerinde yaşayan milletlerin alimlerini ve kitaplarını toplamıştır. Hatta ehl-i kitaptan ciziye vermek zorunda olanlardan verecekleri paraya karşılık kitap kabul etmiştir. Aynı zamanda Bizans'a karşı Anadolu'ya yaptığı seferler esnasında şehirlerde bulduğu kitapları Bağdat'a getirtti ve bu eski Yunan bilginlerine ait olan kitapların tercümelerine özel bir önem verdi.

Harun Reşid döneminde Beytü'l Hikme'de çalışanların sayısı arttığı, yabancı kitapların tercümesinin ciddi olarak başladığı, daha sistemli ve düzenli bir kurum haline geldiği gözlemlenmektedir. Ayrıca Bermekilerin verdiği destek ve ilgileri ile Beytü'l Hikme daha düzenli bir vaziyette çalışmaya başlamıştır. Bazı yazılar Beytü'l Hikme'yi kuranın Harun Reşid olduğunu iddia ediyor hatta kendisinin elindeki yığılan kitapları korumak ve insanların bunlardan faydalanmasını temin için Beytü'l Hikme'yi kurduğu yazılıyor.

Harun Reşid zamanında Yuhanna b. Maseveyh'in Yunan eserlerini tercümesi, Fazl b. Nevbaht'ın Farsça'dan çevirileri, Hintli Menke ve Baziyer'in tıpla ilgili çalışmaları, Allan eş-Şu'ubinin istinsah faaliyetleri ve daha sonra 'Haruni' imzasını taşıyan çok sayıda tercüme eserin bulunması gösteriyor ki Beytü'l-Hikme, Harun Reşid zamanında tam olarak çalışmaya başlamıştır. Bu sebepten dolayı bir takım araştırmacılar onun Harun Reşid tarafından kurulduğunu iddia etmeleri, en azından Me'mun'dan önce kurulduğunu göstermesi bakımından yerindedir (Demirci;1996:49).

2.4. Halife El-Mehdih Dönemi

El-Mehdih zamanında, tercümelere daha çok fikri tartışmalara önem verildiğinden alimler astronomi, matematik, mantık gibi kitaplardan uzaklaşmış, milletlerin dinleri ve inançları ile ilgili konulara yönelmişlerdir (Demirci;1996:46).

El-Mehdih döneminde Topika'nın çevrilmesi önemli bir gelişmedir. Aristoteles'in Topika eseri Yunancasına da danışılarak Süryanice'den Arapça'ya çevrilmiştir. Bunu bizzat El Mehdi kendisi emretmiştir. Bunun sebep ide Arapçada da akıl yürütme ve tartışma sanatını öğreten bir elkitabı olmadığından Aristoteles'in Topikası çevrildi. Topika, tartışma sanatı sistematik temelinde öğretmek amacıyla yazılmış diyalektik bir kitaptır ve amacı insanlara tartışmalarda nasıl tartışmaları gerektiğini anlatır.

Abbasilerin Emeviler döneminde hüküm süren ayrımcılığı ortadan kaldırması ve Müslümanlığı kabul eden halka vergi indirimi yapması İslamiyeti kabul ettirme politikalarındandır. Aynı zamanda bu teşvik politikası çeviri hareketi açısından çarpıcı sonuçlar yaratmıştır.

El-Mehdih zamanında Mani, Bardesanes ve Markionun kitaplarının yaygınlaşması yüzünden başka inançlara sahip olduklarını ilan eden kişiler ortaya çıkmıştır. El Mehdi sapkınlıkları ve İslam'dan dönenleri kontrol altına almak için; yani din değiştirmeyi teşvik politikası yüzünden oluşan toplumsal gerilimi çözmek amacıyla çeviri hareketini desteklemiştir. Bunun için El Mehdi, din alimlerini, İslam karşıtlarına ve kafirlere karşı kitap yazmaları için görevlendirmiştir ve bunu gerçekleştiren ilk halifedir.

Halife El-Mehdih Zenadika hareketinin gerek siyasi ve gerekse psikolojik baskısından dolayı, babasının getirttiği bilginleri ile yeterince ilgilenememiştir. Böylelikle Beytü'l Hikmeye getirilen kitaplar ve bilginlerin o dönemde de mevcut olduğu kendi çabaları ile çalışmalarını sürdürebilecekleri tahmin edilmektedir (Demirci; 1996:47).

Çeviri hareketi döneminde Arapça yazılan savunma ve polemik denemelerin çokluğu, dinler arası tartışmanın önemini gösterir. Aynı zamanda İslam dünyasında dinsel-siyasal konularda tartışma yönetimini ve kültürünü ilk getiren ve bunu ilk uygulayan kişi el-Mehdi'dir.

Bu dönemde çeviri hareketleri kişisel olarak da yönlendirilebiliyordu. Örneğin Mehdi'nin şahin avcılığına ilgi duymasıyla beraber şahin avcılığı ile ilgili yabancı kaynaklardan Arapçaya tercüme yapılmıştır.

2.5. Halife El-Mansur Dönemi

Halife El-Mansur, çeviri hareketini başlatan ve yaygınlaştıran kişi olarak kabul edilir. Yabancı dillerden Arapça'ya kitaplar çevirten ilk halifedir. Mansur müneccimleri el üstünde tutan ve yıldızlardan elde edilen kehanetlere göre hareket eden ilk halifedir. Kendisi Astroloji ve Astronomiye çok önem vermiştir.

Emeviler döneminde insanlar kendi dilleri ve din yasalarının getirdiği kurallar dışında bir bilim geliştirmemişlerdir ancak Abbasiler döneminde insanların öğrenme tutkuları yeniden canlanmıştır. Böylelikle Ebu-Cafer el-Mansur Bilimleri ilk yeşerten halifedir. Öyle ki Müslümanların yerleşik kültüre geçmeleriyle entelektüel bilimlere yönelmişler ve bunun içinde Mansur Bizans imparatoruna haber göndererek, kendisine matematik kitaplarının çevirilerinin gönderilmesini istemiştir. Aynı zamanda Hindistan'a davetiye çıkartarak bazı bilginleri davet etmiştir. Hindistna'dan gelen alimler beraberlerinde meşhur Sind-Hind ve Erkund adlı kitapları getirmişlerdir.

Halife el-Mansur merkezi Şam'dan Bağdat'a taşıdı ve oradaki halkın desteğini almak için eski Sasani imparatorluk geleneğini sürdürmeyi tercih etti. Resmi dini Zerdüştçülük olan İran Sasanileri bütün bilimlerin ilk olarak Avesta'dan yani Zerdüştlüğün kutsal kitabından türediğine inanıyorlardı. Ayrıca kendilerini bu bilimlerin korunması ve yaygınlaştırılması için sorumlu tutuyorlardı. Bu Zerdüştçü Sasani İmparatorluk ideolojisi sayesinde çeviri kültürüne sahip çıkılıp destekleniyordu. Böylece Zerdüştçü imparatorluk ideolojisi hem uygarlığın temeli için gerekli eserleri hem de bu eserlerin elde edilmesini mümkün ve arzulanır kılan genel bir kültür çerçevesi sunmaktaydı. Bu ideoloji ile beraber Pehlevice'den yeni Farsça'ya yapılmış olan çeviriler El-Mansur döneminde Farsça'dan Arapça'ya çevrildiler.

Halife Mansur'un, devletin sınırları içinde bulunup, unutulmaya yüz tutmuş ilimlerin, korunabilmiş kitaplarını toplatması ve bu kitapların tercümesini emretmesi, alimleri, edipleri sarayında barındırarak, onlara cömertçe davranması, özellikle tıp, astronomi, mantık ve matematik ile ilgili çalışmalarını teşvik etmesi büyük fikri bir hareketi başlatmış, bu sayede onun zamanında (754-774) Beytü'l-

Hikme'nin ilk nüvesi oluşturulmuştur. Yine Halife Mahsur, Cundişapur medresesinin ünlü hocalarını Bağdat'a getirterek tıp ile ilgili çalışmalar yaptırmış, ayrıca sarayında Hintli, İranlı, Süryani, Ermeni, Nasturi... vb. değişik milliyete mensup bilginleri de barındırmıştır.

2.6. Zerdüştcü çeviri kültürü

Yunanlılar ve Mısırlılar bilgiyi İskender'in Yunanca ve Kopt diline çevirttiği Zerdüşst metinlerinden edinmişlerdir. İskender'den korumak amaçlı Sasani İmparatorluğunun dağıttığı bilgiyi, dağıttıkları çeşitli yerlerden toplama işini üstlendiler (Hindistan, Bizans, Çin) ve tekrardan Pers diline çevirttiler. Bu bilimler Sasaniler tarafından korunmuş, toplanmış ve zamanla yaygınlaştırılmıştır.

Sasani imparatorluğunun çöküşü ve Avesta'nın eski dilde okunmasını teşvik eden merkezi Zerdüştcü otoritenin ortadan kalkmasıyla beraber Avesta yazılarının yeni dile (yeni Farsça) çevrilmesi bu metinlerin var oluşu için çok önemliydi. Daha sonrada Farsça'dan Arapça'ya çeviriler yapıldı.

Abbasi devriminden sonra İranlılar Arapça'yı Zerdüştcü din metinlerinin dili Pehleviceden daha iyi biliyorlardı ve bu din metinlerini muhafaza edebilmek için o sırada hakim dil haline gelmiş Arapçaya çevirmek zorundaydılar. Çünkü Arapça çok hızlı yayılmaktaydı ve Pehlevicede yazılmış olan Avesta'nın okunulamayacağından korkulmaktaydı.

2.7. Ortaçağ çevirmenleri

Ortaçağ'nın en görkemli kuruluşlarından bir tanesi de Beytü'l Hikmeydi. Beytü'l hikmede birçok çeviri faaliyeti sürdürülmekteydi. Farklı dillerden Arapça'ya çevriler yapılmaktaydı. Bunun için de Beytü'l Hikme bünyesinde bir çok çevirmen barındırmıştır.

Yunanca'dan Arapça'ya tercüme yapan mütercimler:

- 1) Curcis b. Buhtişu
- 2) Huneyn b. İshak
- 3) Hubeyş b. A'sam
- 4) İsa b. Yahya b. İbrahim
- 5) Kust b. Luka
- 6) İshak b. Huneyn
- 7) Sellam el-Erbeş
- 8) Masercis
- 9) İsa b. Masercis
- 10) Şehid el-Kerhi
- 11) İbn Şehid el-Kerhi
- 12) Haccac b. Matar
- 13) Hilal b. Ebi Hilal el-Hamsi
- 14) Fesiyün et-Tercüman
- 15) İbni Nai'ma el-Hamsi
- 16) Ebu Nasi b. Nari b. Eyyüp
- 17) Basil b. Metran
- 18) İstafon b. Basil
- 19) Musa b. Halid
- 20) Üstass
- 21) Harun b. Rabita
- 22) Sercis b. Raisi
- 23) Eyüp er-Rehavi
- 24) Yusuf en-Nakil

- 25) İbrahim b. Silet
- 26) Sabit en-Nakil
- 27) Ebu Yusuf el-Katip
- 28) Yuhanna b. Buhtışu
- 29) Yahya b. Batrik
- 30) Batrik
- 31) Keyda er- Rehavi
- 32) Mansur b. Bannas
- 33) Abduyeşu'b. Behriz
- 34) Osman ed-Dımeşki
- 35) İbrahim b. Beküs
- 36) Ali b. İbrahim b. Beküs
- 37) şehrazup b. Kadrip
- 38) Muhammed b. Musa
- 39) Ali b. Yahya
- 40) Sadur b. Eskaf
- 41) İsa b. Yunus
- 42) Muhammed b. Musa b. Abdulmelik
- 43) Ahmed b. Muhammed
- 44) Abdullah b. İşhak
- 45) İbrahim b. Muhammed
- 46) Abdulmelik ez-Zeyyat
- 47) Tederru es-Sengal (Demirci;1996:81-82)

Farça'dan Arapça'ya tercüme yapan mütercimler:

- 1) Abdullah b. Mukaffa
- 2) Fazl b. Nevbaht
- 3) Yusuf b. Halid
- 4) Musa b. Halid
- 5) Ali b. Zeyyat
- 6) Hasan b. Sehl

- 7) Yahya b. Salim
- 8) Cebele b. Salim
- 9) İshak b. Yezid
- 10) Muhammed b. Cehm Bermeki
- 11) Hişam b. Kasım
- 12) Musa b. İsa el-Kürdi
- 13) Behram b. Merdanşah
- 14) Ömer b. Ferruhan et-Taberi
- 15) Sehl b. Harun
- 16) Zadiye b. Şahuye
- 17) Selm el-Harrani (Sahibu Beytu'l Hikme)
- 18) Ahmed b. Belazuri (Demirci;1996:82)

Hintçe'den Arapça'ya tercüme yapanlar ise;

- 1) İshak b. Süleyman
- 2) Ali el-Haşimi
- 3) İbn Dehn Hindi
- 4) Menke el-Hindi
- 5) Sencehil
- 6) Salih b. Behle
- 7) Baziyar
- 8) Sindbad
- 9) İbrahim el-Fezari
- 10) Muhammed b. İbrahim el-Fezari
- 11) Ya'kub b. Tarık (Demirci;1996:83)

Beytü'l-Hikmedeki mütercimler üç döneme ayrılırlar. Birinci dönem; Halife Mansur'dan Harun Reşid'in ölümünü kapsayan bölümdür. Bu dönemde tercümelemler genellikle daha çok Farsça ve Hintçe'den yapılmaktaydı.

İlk dönemlerin tercüme özelliği, genellikle kelime karşılığı şeklinde yapılmasıydı. Bu dönemin en meşhur mütercimleri; Yahya b. Batrik, Curcis b. Cebrail, Abdullah b. Mukaffa, Yuhanna b. Maseveyh, Sellam el-Ebreş, Basil b. Metran, Salih b. Behk, Menke el-Hindi, Dehn el-Hindi ve İbrahim el-Fezari gibi ünlü bilginlerden oluşuyor.

İkinci dönem, Halife Me'mun'un halifeliğinden hicri 3.yüzyılın sonuna kadarki dönemi kapsar. Bu dönemde tercüme doruk noktasına ulaşmış ve artarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemin çevirmenleri ilk dönemin çevirmenleri ile birlikte faaliyetlerini sürdürmüştür; Huneyn b. İshak, Yahya b. Batrik, Haccac b. Matar, Kust b. Luka, Abdulmesih b. Nai'ma el-Hamsi, İshak b. Huneyn, Sabit b. Kurra ve Hubeş b. Asam.

Üçüncü dönem ise (ö. 300/912) yılında Hubeş b. Asam'ın (Huneyn b. İshak'ın talebesi ve yeğeni olup, tercümede onun ekolünü temsil eder) ölümünden IV. asrın ortalarına kadar geçen dönemi içine alır. Bu dönemde meşhur olan mütercimler; Metta b. Yunus (ö. 300/920), Sinan b. Sabit (ö.300/974), Yahya b. Adi (ö.364/974), Ebu Ali b. Zur'a (ö. 368/378), Hilal b. Hilal el-Hamsi ve İsa b. Shrencet gibi kişilerdir (Demirci;1996:83).

Mütercimlerin çalışmalarına baktığımızda genellikle tek tek ya da gruplar halinde çeşitli dillerde tercüme yapılmaktaydı. Tercüme dilleri genelde Yunanca, Farsça, Hintçe, Süryanice, İbranice, Kıbtice, Nebatice, Sudanca, Soğdça ve Latinceydi. Ancak Beytü'l Hikmenin ilk dönemlerinde tercüme daha çok Farsça'dan veya Hintçe'den yapılmıyordu. Özellikle Mansur ve Harun Reşid döneminde genellikle Farsça'dan tercüme yapıldığından Farsça tercümanlar göz önünde bulunmuşlar.

2.8. Beytü'l Hikme

Beytü'l-Hikme üzerinde araştırma yapan araştırmacıların çoğunun ortak kanaati, konu üzerinde tarihçilerin yeterince durmadıkları yönündedir. Onun hakkında en temel kaynak, İbn Nedim'in Fihrist'i olup, o da sadece yirmiye yakın yerde konuya atıfta bulunmakla yetinmiştir. Bu sebeple kaynaklarda onun ne kurucusu, ne de kuruluş tarihi hakkında açık bir ifadeye rastlanmaktadır.

Beytü'l Hikme'yi tanımlamak için çok mürekkep harcanmıştır. Bunlar çoğunlukla modern enstitülerin ve araştırma projelerinin 8. yüzyıla ilişkin genellikle hayali, bazen de bir dilekten öteye geçmeyen tahminlerinden başka bir şey değildir. Aslında Beytü'l-Hikme konusunda elimizde son derece az tarihsel veri bulunmaktadır. Sadece bu bile kendi başına Beytü'l-Hikme'nin çok görkemli ve önemli bir hareket olmadığını göstermeye yeter (Gutas; 2003:60)

Beytü'l-Hikme terimi Sasani dilinde kütüphane anlamına gelen bir kelimenin karşılığıdır. İslamiyet öncesi İran konusundaki yazılarda Beytü'l Hikmenin Sasani tarihi ve kültürü üzerine Farsça'dan Arapça'ya çevirilerin yapıldığı ve bu çevirilerin muhafaza edildiği bir yer olduğundan bahsedilir.

Mansur zamanında, Sasani örgütlenmesini örnek alan Abbasi yönetim mekanizması içinde, muhtemelen bir "büro" olarak kurulmuş bir kütüphanedir. Sasani tarihi ve kültürü üzerine Farsça'dan Arapça'ya çevirilerin yapıldığı ve bu çevirilerin korunduğu ve saklandığı bir yerdir. Dolayısıyla burada bu iş için tutulmuş çevirmenler, kitapların korunmasını sağlamak üzere ciltçiler çalışmaktaymış. Sasaniler dönemindeki işleyişi böyleymiş ve bu işlevini Harun er-Reşid, yani Bermekiler dönemine kadar sürdürmüşler. Memun döneminde astronomi ve matematikle ilgili birtakım yeni görevler daha üstlenmişler. Ancak, bu yeni görevlerin ne olduğu konusunda bir bilgi yoktur.

Beytü'l-Hikme'nin Yunanca-Arapça çeviri hareketine katkısına gelince, çeviri için bir talebin ve bu talebe cevap verebilecek koşulların olduğu bir atmosferin yaratılmasında teşvik edici bir rol oynadı (Gutas;2003:65).

Bunların haricinde, Bağdat'a gelen bilginlerin beraberlerinde getirdikleri kitaplar, savaş ganimeti olarak ele geçirilen yazmalar, halifelerin kitap toplamak için gönderdiği elçilerin deve yükü kitaplarla dönmeleri, yine halifelerin cizye yerine kitap kabul edebileceklerini açıklamaları neticesinde, değişik dillerde yazılan birçok kitabın birikmesine yol açmıştır. Bu arada kâğıdın imal edilmesi ve yaygınlaşması, kitapların çoğaltılması şansını da artırmıştır.

Toplanan bu kitapların muhafaza edilmesi, yabancı dillerde yazılan kitapların Arapça'ya veya Süryanice'ye tercüme edilerek, ilim erbabının istifadesine sunulması, bunun yanında tıp, astronomi, matematik, mantık gibi gündelik hayatı yakından ilgilendiren kitaplara olan ilginin artması neticesinde ilk olarak Halife Mansur harekete geçmiş, ondan sonra Harun Reşid, Me'mun tarafından geliştirilerek, Beytü'l Hikme kurulmuş ve gelişerek faaliyetini sürdürmüştür.

Halifelerin yüksek meblağda paralar harcayarak, çalışmalarını destekledikleri Beytü'l-Hikme'de, felsefeden astrolojiye, kimyadan tıba, matematikten zoolojiye kadar bilimin bütün dallarında tercümeler yapılıyor ve buradaki bilginler tarafından telifler ortaya konuyordu. Bu çalışmalar İslam medeniyetinin yükselmesinde dikkate değer üç mühim gelişmeyi başlatmıştır. Bu gelişmelerden ilki Arapça'nın evrensel bir bilim dili haline gelmesidir. Aynı zamanda Kütüphanelere ve medreselere öncülük etmesi ve İslami Epistemolojinin oluşmasıdır.

2.8.1 Beytü'l-Hikme'nin kuruluşunu hazırlayan muhtemel sebepler

Beytü'l-Hikme'nin kurulmasında, Yukarı Mezopotamya bölgesinde yayılmış durumda olan, Mısır - İskenderiye'sinden, İran-Cundişapur'una kadar uzanan bölgedeki mekteplerin, Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi ve zamanla Müslümanların bu kültür merkezleriyle diyaloga geçmesinin etkili olduğu söylenebilir. Beraberlerinde dinlerinden başka ne bir öğretim geleneği, ne de bir kültür mirası getiren Müslümanlar, Beytü'l-Hikme'de yapılan tercüme, Mezopotamya, Asur-Babil, Grek zamanlarına kadar uzanan, kadim kültürlerin ve medeniyetlerin problemleri ile karşı karşıya gelmiştir. Fetihlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durum karşısında Müslümanlar, fetihlerin yavaşlamasıyla ve kurumları da oluşmaya başlamasıyla, doğal olarak fethettikleri coğrafyadaki eski kültür ve medeniyetlere ait düşünce ve eğilimleri öğrenmeye koyulmuşlardır (Demirci; 1996:34).

Gerek Fetihler yoluyla olsun gerekse yeni kültür merkezleriyle olsun toplumlar başka toplumların kültürleri ile tanışıyordu. Toplumlara yabancı olan bu durum merak uyandırıyor ve böylelikle çeviriyi kaçınılmaz oluyordu. Bu bağlamda eski kültür ve medeniyetleri öğrenebilmenin önemli bir yolu olarak da tercüme faaliyetleri gerekli olmuştur.

Medeniyetlerin gelişmesi beraberinde bir çok problemi de yanında sürüklemiştir. Fetihler yoluyla Abbasiler zamanındaki Arap yarımadasına farklı kültürlerden oluşan insanların katılması ve hatta Abbasilerin yani İslam yönetimi altına girmesi doğal olarak sıkıntılı bir döneme sebep olmuştur. Dolayısıyla bütün bu sosyal hayatın problemlerini çözmek için ayrıca devlet organizesini düzenlemek için çeviriye ihtiyaç duyulmuştur.

Abbasiler zamanında gerek medeni hayatın yükselmesi, gerekse Müslümanların Arap olmayan unsurlarla iç içe yaşamaya başlamaları sonucu, problemlere yenileri eklenmiştir. Yabancı unsurların devlete yaklaştığı bu dönemde, devlet organizesinin ve sosyal hayatın problemlerinin İlmî usullere göre çözümlenmesi için, onlardan istifade etme yoluna gidilmiştir. Mali hesaplar, arazi ölçümleri, şehir planlamalar gibi gündelik problemleri çözmek için tıp, matematik, astronomi gibi ilimlere

ihtiyaç duyulmuştur. Müslümanlar da böylece bu ilimleri öğrenmeye başlamışlardır. Bütün bunlardan dolayı Beytü'l-Hikme'nin kurulması, bir ihtiyaç halini almıştır (Demirci;1996:35).

Abbasilerin iktidara gelişiyle birlikte tam bir fikir hürriyeti içinde, iyi eğitim görmüş, Yunan felsefesinden, Hint tıbbından, Babil astrolojisinden, Aristomantığından bahseden papazlar ve sosyal statü peşinde koşan çevirmenler ile Müslüman âlimler arasında Bağdat, Kufe, Şam, Basra'da herkesin önünde daha çok ilahiyat konulan tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar neticesinde Müslümanlar, kendilerini savunmak için hasımlarının kullandığı mantık ve felsefe silâhını kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu yüzden Müslümanlar, sistemli bir şekilde Yunan mantığını, felsefesini ve bilimini kullanmak durumunda kalmışlardır.

Bunun için de, tarih boyunca İskenderiye, Cundişapur medreselerinin gördüğü gibi aynı misyona sahip olabilecek bir mektep de Bağdat'ta Beytü'l-Hikme ismiyle kurularak, kadim ilim ve düşünce mirasının Müslümanlara aktarılması hedeflenmiştir.

Beytü'l-Hikme'nin kuruluşunda ilk Abbasi halifelerinin -Mansur, Harun Reşid, ve Me'mun'un - gayretleri ve teşvikleri de önemli bir unsur olmuştur. Tercüme faaliyetlerini ve akli ve tabii ilimler alanındaki çalışmalarını Beytü'l-Hikme ile sınırlı tutmak elbette bir yanılğı olurdu. Bu ve benzeri çalışmalar önceleri başlamasına karşın, Abbasi dönemi halifelerinden önceki halifelerin desteğini sağlayamamış olması, daha önceleri başlayan tercüme ve ilim Hareketinin kurumsallaşması için Beytü'l-Hikme'ye kadar beklemek gerekmiştir.

Halife Mansur'un, devletin sınırları içinde bulunup, unutulmaya yüz tutmuş ilimlerin, korunabilmiş kitaplarını toplatması ve bu kitapların tercümesini emretmesi, alimleri, edipleri sarayında barındırarak, onlara cömertçe davranması, özellikle tıp, astronomi, mantık ve matematik ile ilgili çalışmalarını teşvik etmesi büyük fikri bir hareketi başlatmış, bu sayede onun zamanında (754-774) Beytü'l-Hikme'nin ilk nüvesi oluşturulmuştur. Yine Halife Mahsur, Cundişapur medresesinin ünlü hocalarını Bağdat'a getirterek tıp ile ilgili çalışmalar yaptırmış,

ayrıca sarayında Hintli, İranlı, Süryani, Ermeni, Nasturi... vb. değişik milliyete mensup bilginleri de barındırmıştır (Demirci;1996:37).

Beytü'l-Hikme'nin kurulmasında, Bağdat şehrinin coğrafi konumu ve Abbasilerin iktidara gelirken yabancıların desteğini alması sonucunda, yabancılarla, devletin birbirine yakınlaşmasının doğurduğu sonuçlar da etkili olmuştur.

Bağdat'taki yabancı nüfusu ve Abbasiler'in devlet politikası olarak da yabancı unsurları desteklemeleri, ırkçılığı zayıflatmış, ülkenin değişik yerlerindeki bilginlerin itibar görmesini, dolayısıyla Bağdat'a akın etmesini sağlamıştır. Zaten Müslümanların çoktan ilgisini çekmiş olan yabancı milletlerin sahip olduğu ilimlerin tercümesi için de müsait bir ortam oluşmuştur. Bu durum üzerine, saraydaki kâtiplerden, müstensihler; iki dili iyi bilen rahip ve bilginlerden, mütercimler; önde gelen bilginlerden, hazinler tayin edilmek suretiyle Beytü'l-Hikme kurulmuştur. İlk mütercimlerin çoğunluğunun mevaliden olmaları bu durumun açık bir göstergesidir (Demirci;1996:38). Bunların haricinde, Bağdat'a gelen bilginlerin beraberlerinde getirdikleri kitaplar, savaş ganimeti olarak ele geçirilen yazmalar, halifelerin kitap toplamak için gönderdiği elçilerin deve yükü kitaplarla dönmeleri, yine halifelerin cizye yerine kitap kabul edebileceklerini açıklamaları neticesinde, değişik dillerde yazılan birçok kitabın birikmesine yol açmıştır. Bu arada kâğıdın imal edilmesi ve yaygınlaşması, kitapların çoğaltılması şansını da artırmıştır.

Toplanan bu kitapların muhafaza edilmesi, yabancı dillerde yazılan kitapların Arapça'ya veya Süryanice'ye tercüme edilerek, ilim erbabının istifadesine sunulması, bunun yanında tıp, astronomi, matematik, mantık gibi gündelik hayatı yakından ilgilendiren kitaplara olan ilginin artması neticesinde ilk olarak Halife Mansur harekete geçmiş, ondan sonra Harun Reşid, Me'mun tarafından geliştirilerek, Beytü'l Hikme kurulmuş ve gelişerek faaliyetini sürdürmüştür. Beytü'l Hikme kurulduktan sonra buradan gelen Sabit b. Kurra, Sinan b. Sabit, İbrahim b. Sinan gibi bilginler gerek tercüme, gerekse ilmi çalışmalarıyla Beytü'l-Hikme'deki çalışmalara önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Cundişapur'a Hintli birçok alimin gelerek, Hint kültürü ile ilgili kitapları Farsça'ya tercüme ettikleri, bu şekilde Hint düşüncesini buraya taşıdıkları biliniyor. Bunlardan kaynaklara ismi geçen tabip Berzuye ve Sencehl tespit edebildiğimiz isimlerdir. Bunların kitapları daha sonra Beytü'l-Hikme'de Arapça'ya tercüme edilmiştir. Bu şekilde Cundişapur Hint düşüncesinin de İslâm dünyasına ulaşmasına yardımcı olunmuştur.

Beytü'l-Hikme'de yapılan ilk çalışmaları incelediğimiz zaman açıkça görmek mümkündür. Öncelikle ilgi duyulan eserlerin, astronomi, tıp, matematik ile ilgili kitapların oluşturması tesadüfi sayılamaz Halife Mansur'un, Batlamyus'un *Metisti* adlı eserini tercüme ettirmesi, Harun Reşid zamanında tıp ile ilgili çalışmaların yapılması, Me'mun'un, Muhammed b. Musa el-Harezmi'yi, ticari hesaplarda, arazi ölçümlerinde, miras taksiminde, suların yükselmesinin ölçümünde kullanılacak hesapları kolaylaştırmak için bir hesap geliştirmesini istemesi de bu durumu teyit etmektedir.

2.8.2 Beytü'l Hikme'nin İşleyişi ve Faaliyetleri

Kaynaklarda, Beytü'l Hikme'nin bölümlerine ilişkin açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak çok sayıda kitabın bulunduğu, birçok mütercimın çalıştığı ve ilmi heyetlerin kolektif faaliyetler yürüttüğü böyle bir kurumun kendi içinde bir düzen ve bölümlenme olması kaçınılmazdır (Demirci;1996:71).

Beytü'l Hikme, yüksek ilmi araştırmaların yapıldığı, alimlerin toplanıp tartıştıkları, çoğunluğunu akli ve tabii ilimlerin oluşturduğu zengin bir kütüphaneydi. Aynı zamanda değişik dillerden kitapların tercüme edildiği bir büro ve astronomik gözlemlerin yapıldığı rasathaneden oluşan ilmi bir merkez olarak faaliyetliydi. Beytü'l Hikme Halife Mansur zamanında sarayda bir kütüphane olarak kurulmuştu. Zamanla değişik halifeler döneminde yeni yeni kitaplıklar kurulmuş ve her kitaplığın ismi kurucusuna izafe edilmek suretiyle, bir kütüphaneler topluluğu haline gelmişti.

Kitapların toplanması için gösterilen gayretlerden, tercümesi yapılan eserlerden, orada kitap telif eden bilginlerin teliflerinden ve İbn Nedim'in de burayla ilgili ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Beytü'l Hikmeden çok eski tarihlerde yazılmış kitapların bulunduğu ve çok zengin bir koleksiyon barındırdığı anlaşılmaktadır (Demirci;1996:72).

Böyle bir yapıya sahip olan kütüphanede zengin kitap çeşitlerinin bulunduğunu tahmin etmek zor değil. Ancak bu kadar çok ve çeşitli kitapları bir kütüphanede barındırmak için muhtemelen kütüphane bünyesinde birçok çalışan olması gerekir. Aynı zamanda bu kitaplara kolay ulaşabilmek için fihristler icat edilmiştir. Bu Fihristler Me'munun isteği üzerine yapılmıştır.

Halife Me'mun zamanında Beytü'l-Hikme büyük değişiklikler geçirmiştir. Kurulduktan sonra kütüphane bünyesinde sürdürmüştür. Fakat Me'mun hilafete geçtikten sonra, tercümelemler daha sistemli ve düzgün olarak yürütülmüştür. Bilim adamları tarafından tercüme edilen kitapların yeniden araştırılıp geliştirilmesi ve kütüphanenin halka açık hizmet verebilmesi amacıyla, İran asıllı ve zamanın ünlü bilgin, aynı zamanda Bermekilerin kütüphanesinde görevli olan Sehl b. Harun'u

Beytü'l-Hikme'yi yeniden düzenlemesi için görevlendirilmiştir. Beytü'l Hikme'nin tercüme bölümünde mütercimlerden başka müstensihler ücret karşılığı kitap yazmaktaydılar. Kaynaklara ismi geçen en meşhur müstensih Harun Reşid zamanından itibaren burada kitap yazan, Allan eş-Şu'ubi'dir (Demirci; 1997:75).

Rasathanenin kurulması neticesinde, önceleri sadece kütüphane ve tercüme bürosu olarak çalışan Beytü'l Hikme'nin faaliyet alanı genişlemiş, fizik ve fonksiyonel açıdan gelişmiş ve tabii ilimlerin araştırıldığı bir merkez haline gelmiştir. Artık Beytü'l Hikme sadece tercüme yapılmayıp, Sümerlerden o tarihe kadar, insanoğlunun elinde gelişip şekillenen astronomi bilgileri, Beytü'l Hikme'de toplanarak, eski geleneklerin bir terkibi yapılmış, eldeki veriler arasındaki farklılıklar, Müslümanları daha dakik hesaplar yapmaya sevk etmiş, bizzat bu rasathanedeki ölçümlerle daha doğru sonuçlar tespit edilmiş ve bu sayede yepyeni keşiflere ulaşılmıştır (Demirci; 1996:77).

Beytü'l Hikme zamanında sadece kitapların saklandığı bir kütüphane görevi görmüyordu. Başta olanların desteği ve zamanla bilime artan ilgi ve gelişen şartlarla beraber Beytü'l Hikme başka görevler de üstlenmiştir.

2.9. Toledo Okulu

Toledo Okulu Çeviri Tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Toledo okulunun varlığı ve burada yapılan çeviriler Avrupa kültürünün oluşumuna büyük katkılar sağlamıştır. Orta Çağda çeviri faaliyetleri genel olarak kiliselerle ve İncil’le sınırlı kalırken, 9. ve 10. yüzyıllarda Bağdat önemli bir çeviri merkezidir. Bu yıllarda Eski Yunanca metinler Arapçaya çevrilmiş ve bilimlere gelişmesine katkı sağlamıştır. Avrupalıların Eski Yunan metinlerini keşfi bu Arapça metinler sayesinde olmuş, daha sonra bu metinler Toledo Okulu tarafından Arapçadan Latinceye ve özellikle İspanyolcaya aktarılmıştır. Avrupalılar Orta Çağın karanlığından sonra Eski Yunanca metinlerle bu sayede tanışmışlardır.

X. yüzyılda İslam Bilimi İspanya’da en parlak dönemini yaşamıştır. 12 büyük kentten fazla yerde bilim kurumları bulunuyordu. Bunlardan en önemlileri Toledo ve Kurtuba idi ve buradaki bilimsel etkinlikleriydi. Ancak bu bilimsel etkinliklerin tesiri İspanya’dan Avrupa içlerine kadar ulaşma imkanı pek bulamamıştır. Bununla beraber, İspanya’ya gelen bu bilimsel rüzgarın esintilerini Avrupa’da alanlar pek de az değildi. Çalışmalarını her ne kadar İspanya topraklarında sürdürmüşlerse bile Avrupa bu çalışmalardan daha sonra nasibini alacaktı. İslam dünyasındaki bilimsel faaliyetler bilim dili olan Arapça olarak yazıldığından, Latince’ye de bu dilden aktarmalar yapılıyordu (Öztürk; 1999:22).

8.yüzyılda İber yarımadasını ele geçiren Emeviler, bu medeniyeti İber yarımadasında kurdukları Endülüs Devletine taşıdılar. Emeviler 15. yüzyılda tümüyle İber yarımadasını terk etmek zorunda kaldıklarında, aralarında sonsuz bir hazine bıraktılar (Eruz; 2003:25). İber yarımadasının Emevilerin ele geçmesiyle kendi uygarlıklarını İber yarımadasına taşıdılar ve 8. Yüzyıldan 12. Yüzyıla kadar bilim adına birçok şeyler yaptılar ve kendilerini öyle geliştirdiler ki Avrupalıları şaşırttılar. Bilim dilinin Arapça olmasıyla birlikte eserlerini Arap dilinde oluşturduklar ya da Arapça’ya çeviriler yaptılar. Ancak Toledo kentinin İspanyolların egemenliğine girmesi ile Müslümanlara ait her şey yakıp yıkıldı. Yine de İspanyollar Arap dilinin etkilerinde kurtulamadılar ve bu durum kendi dillerine de yansdı.

8. yüzyılda İber yarımadasının (bugünkü İspanya) Emevilerin eline geçmesiyle ve Endülüs Devleti'nin kurulmasıyla, bu uygarlık İber yarımadasına taşındı. 12. yüzyılda Toledo kentinin İspanyolların egemenliğine girmesiyle Latince ve yerel dillere yapılan çeviriler aracılığıyla bu bilgi birikimi Batı'ya aktarılmıştır. Batıda bu tarihlerden itibaren çok sayıda üniversiteler kuruldu ve matbaanın da gelişimiyle birlikte kilise/manastırların tekelinde olan bilim daha yaygın kitlelere dağılmaya başladı. 12. yüzyılda Toledo kenti artık İspanyolların egemenliğine geçmiştir. Kilise Arapların bıraktığı kitapları Arapça'dan Latince'ye ve Katalanca gibi yerel dillere çevirtmeye başlamıştır.

İspanya topraklarının yavaş yavaş geri alınmasıyla Batılılar değerli bir felsefi ve bilimsel hazineyi ele geçirmiş oldular. İspanya saraylarında ve piskoposluk çevrelerinde Arap ve Musevi bilginlerin varlığı Hıristiyan hocaların Müslüman ve Musevi uygarlıklarının en anlamlı metinlerini ve geleneklerini tanımalarına yol açtı; o yoldan Batı'ya sızan öğretiler bilimsel, felsefi ve dinbilimsel kültürde derin bir dönüşümü zorunlu kıldılar (Eruz; 2006:26).

Müslümanlar ile batılılar arasındaki kültürel alışveriş Toledo (Tuleytula) şehrini 1085 yılında geri almaları ile başlar. Şehir; Müslüman Endülüs ile Hıristiyan İspanya'nın sınırı haline gelmişti. Şehirde üç büyük dini topluluk birlikte yaşamaktaydı: Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler. Yahudiler diğer iki dini topluluk arasında köprü vazifesi görmekteydi. Yahudiler, hem ticaret hem de kültürel alışverişte aracılık ediyorlardı. Toledo patriği Raimond (1126-1152) Arapça eserlerin İbraniceye ve Latinceye çevrilmesi için öncü konumdaydı. Toledolu çevirmenlerin öncelikli ilgileri Arapçaya çevrilmiş Grek asıllı kaynaklara dönüktü.

Dönemin Avrupa'sında bilimsel araştırmalar olabildiğince sığ ve din adamı zümresiyle sınırlıydı. İşte bu yüzden ki çeviri hareketi, Arapça yazılmış Grek kaynaklarıyla başlamıştır.

Ortaçağda gerek İstanbul'un fethiyle birçok bilim adamının İtalya'ya geçmesi, gerekse Toledo'da başlatılan bu yoğun çeviri hareketi ile bütün bilim alanlarından

Arapça'ya çevrilmiş yapıtlar Avrupa dillerine çevrilmeye başlandı. Bu tarihlerde İspanya, Musevi, Müslüman ve Hıristiyan bilim adamlarının çeviri için bir araya geldikleri bir ülke konumuna dönüşmüştür. Tüm bilim alanlarını kapsayan ve 1284'e değin süren bu yoğun çeviri etkinlikleriyle Batı Dünyasına biliminin kapısı açılır (Eruz; 2003: 26).

Arapça yapıtlar ve Müslümanların bu derece bilimde ileri olması Batı'yı öyle şaşırtmıştı ki, batının bundan faydalanabilmesi için sadece Hıristiyan bilim adamları değil aynı zamanda İspanya'ya batıdan öğrenci de gönderiliyordu. Anlaşılacağı üzere Batı bu bilimleri öğrenebilmek için ve bilimi yakalayabilmek için elinden geleni yapıyordu.

Müslümanlar; Batı felsefesinin oluşumunda Avrupa'ya Antik Grek felsefesinin taşıyıcı, aynı zamanda da ürettikleri ve geliştirdikleri düşünsel birikimle etkileyici konumdadırlar. Avrupa 12. ve 13. yüzyılda Müslümanlar vasıtasıyla Aristo'nun eserlerini ve Eflatun felsefesinin ana hatlarını tanımıştırlar. Avrupa düşüncesi üzerinde daha büyük etkiye sahip olanlar ise hiç kuşkusuz Müslüman filozofların zihinsel üretimleridir. Bazı eserleri Latinceye, bazıları da Avrupa dillerine çevrilmiştir.

Yapılan bu çevirilerin hemen hemen tümü Sözcük, "Wörtlich" çeviri yöntemiyle yapılmıştır. Metnin ve sözcüklerin genel anlamından ziyade "sözcükler" üzerinde durulmuştur. Yani genel anlamdan çok, sözcük anlamına bağlı "Worttreu" kalınmıştır.

Doğu'dan Batı'ya giden bu kültür akışı Toledo Okulunda çeviri yapıtlarla somutlaşır ve Batı kültürel açıdan bir kalkınma dönemine girer, dahası tüm bu etkinlikler Batı'da Rönesans'ın doğması için uygun zemini hazırlamıştır Çeviriler üzerinden Yunan ve Doğu bilimleri Batı'da tanındı, üniversiteler kuruldu ve üniversitelerde bu çeviri kitaplar okutulurak bilim yapılmaya başlandı. Çevrilen bilimsel kitaplardan etkilenen bilim adamları araştırmalara yöneldiler ve yeni yapıtlar oluşturdular. Çeviri çok dışlı çarkların dönmesini ve bilim ile yazın

alanında ilerlemelerin kaydedilmesini sağlayan bir etkinlik olarak tarihin bu kesitinde de yerini aldı (Eruz; 2003: 27).

2.9.1 Toledo okulunun önemli Çevirmenleri:

Johannes von Spanien (İbn. Davud)

İspanya / Sevilla'da yaşamıştır. Yahudi olduğu halde Hıristiyanlığa geçmiştir. Dinini değiştirmeden önce İbn. Davud (Davud'un Oğlu) olarak tanınıyordu. Arapça'dan Latince'ye Astronomi ve Astroloji dalında eserler çevirmiştir. Çalışmalarını Toledo Rahibi Raimund'un himayesinde ve idaresinde gerçekleştirmiştir. Çevrilerini İbn. Sina, Fargani, Omer el-Balhi (Horosanlı), El-Kabusi gibi ünlü Astrolog, Astronom'lardan yapmıştır. Tüm çalışmaları sayıları onun üzerinde olan kitaplardan toplanmıştır.

Domingo Gonsalvo (Dominicus Gundisalvus)

Bu adla üç ayrı kişi bilinmektedir. Ancak çeviri ile uğraşan zat budur. Johannes von Spanien gibi bu da İbn. Sina'nın "Hayvanlar alemi" adlı eserini Latinceye çevirmiştir. İbn-i Sina'dan ayrıca Metafizik çevirileri de yapmıştır. Bundan başka Farabi'dan de çeviriler yapan Gonsalvo, Gazali'nin eserlerinin bir kısmını da Latinceleştirmiştir (Öztürk; 1999:24).

Hermann von Dalmatien (Dalmaçyalı Hermann)

Slav ırkıdan bir çevirmendir. İspanyada 1138-1142 yıllarında bulunmuştur. Latinceye Matematik, Astronomi, Astroloji, Meteoroloji alanlarından çeviriler yapmıştır. Bunun yanında Kuran ve bazı dini eserleri Latinceleştirmiştir (Vermeer; 1996:209).

Gerhard von Cremona

Gerhard İslam uygarlığında yaşamış olan Yahudi öğretmenler ve çevirmenler yardımıyla çevirilerini gerçekleştiriyordu. Yaklaşık 71 den fazla eseri Arapça'dan Latinceye çeviriyordu. Çevirileri Matematik, Astronomi, Astroloji, Fizik, Tıp ve Felsefe konularından oluşuyordu (Vermeer; 1996:221).

BÖLÜM 3. ÇAĞDAŞ ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI

3.1. Toury Betimleyici çeviribilim çalışmaları

Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları (Descriptive Translation Studies/DTS) Gideon Toury'nin Itamar Even-Zohar'ın çoğul dizge kuramını geliştirmesiyle başladı. Toury, 1980 yılında *In Search of A Theory of Translation* başlıklı kitabıyla Betimleyici Çeviribilim'i bütünsel olarak tanıtmış, kurama getirdiği yeniliklerle 1995 yılında *Descriptive Translation Studies and Beyond* başlıklı kitabını yazmıştır. Betimleyici çeviribilim çalışmalarının en önemli özelliği erek odaklı olmaları ve erek kültürde “çeviri” olarak tanıtılan her metni bir çeviri metin olarak kabul etmeleridir. Bu yaklaşımın çeviribilime en önemli katkılarından biri, çeviri sürecinde çevirmeni kısıtlayan birtakım normlardan söz etmesidir. Gideon Toury normları öncül normlar, süreç öncesi normlar ve süreç normları olarak üçe ayırır.

Holmes'in 1972 yılında sunduğu ancak benimsenmeyen taslağından yola çıkan Toury çeviribilimi karşılıklı etkileşim içinde olan üç alan kapsamında inceler. Bu alanlar “çeviri kuramı”, “betimleyici çalışmalar” ve “uygulamalı çeviribilim” alanlarıdır (Eruz; 2003:52).

Toury'nin bu çalışmalarıyla beraber çeviribilimin özgül erek odaklı tartışmaları başlamış olur. Böylelikle kaynak metin sadece kaynak metin için üretilen bir metin anlamını taşır. Ancak erek metin, alıcı kitle dikkate alınarak erek kültürüne göre üretilen farklı ve yeni bir metin özelliğini taşır. Bu süreçte kaynak metin dokunulmazlığından söz edilemez çünkü çevirmenin ürettiği metin tamamen erek kültür için düzenlenmiş özgün metin niteliğindedir ve burada önemli olan erek metnin erek kültürde işlenmesidir.

İşlev odaklı betimleyici çeviribilim çalışmalarında Holmes, çevrinin içyapısından önce, onu yaratan erek dizgenin sosyokültürel ortamını/koşullarını betimleyici biçimde irdeleme konusu yapar. Erek kültürün bir parçası olarak görülen çeviri metnin erek yazın dizgesinde bir işlevi yerine getirdiği savunulmaktadır (Yücel; 2007:153).

Çevirinin, erek kültürün bir ürünü olarak görülmesi, çeviri sürecini oluşturan kararların ve işlemlerin ikincil konuma gelmesine yol açmıştır. Bir başka söyleyişle, çevirinin nasıl çevrildiği, hangi aşamalardan geçtiği değil, neden bu biçimde çevrildiği, çeviride hangi sosyokültürel, siyasal etmenler rol oynadığı soruları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bir çevirinin yeterliliği ya da kabul edilebilirliği, onun erek kültür içindeki öneminden çok, erek dizgeyi nasıl etkileyeceği ile ilgilidir.

Toury'ye göre çeviri iki ayrı çoğuldizge arasında bir aktarım olduğundan çevirmen, çeviri edimi sırasında birincisi, ülküsel bir okur olarak okuma anlama edimini yönlendiren kaynak dizge normları, ikincisi, çevirmenlik yükümlülüğünün sırtına bindirdiği erek dizge normları olmak üzere, işlerliği birbirinden apayrı iki norm dizisiyle karşı karşıya kalır.

Çevirmenin üreteceği metin, çifte kimlikli olmalıdır: hem bir yazın çevirisi hem de erek dizgenin içinde konumu olan çeviri yazın örneği olacaktır. Biri retrospektif diğeri perspektif iki ayrı değer dizgesinin ürünü olan iki ayrı metin arasında yüzeyde karşıt görünen bir ilişki doğar: özdeşlik ve ayrılık. Toury'ye göre bu ikilemi bildik bir deyişle dile getirebiliriz: çevirinin özgün bir metin tadı vermesi ya da özgün metnin tadını vermesi (Akbulut, 1993:31-32).

Çevirmenin normal okurdan farkı, metni çeviri amacıyla okumasıdır. Metnin normlarını anlamış olmak yetmez, çevirmen bunu aynı zamanda diğer normlara aktarmalıdır. Bunu yaparken de kaynak metin normlarını dikkate almalıdır. Çeviriyi oluştururken ya orijinal metin yazıyor gibi yazmalı ya da verfremdens metodunu kullanıp kaynak metin işlevinin etkisini vermelidir.

3.2. Even-Zohar oğul dizge kuramı

Yazın tarihine çoğul bir dizge içerisinde bakarak, eviri yazına bu dizgenin bir bileşeni olarak yer veren Even-Zohar, eviri yazının ulusal yazındaki yerini ve işlevsel rolünü yadsımaz. Bu açıdan, eviri kuramını devingen bir sistem içerisinde ele alan ilk kuram olması bakımından çeviribilimsel bakış açılarına yeni bir açılım sunmuştur.

Even-Zoharın ortaya attığı “oğuldizge Kuramı”, bu bağlamda çevirinin erek kültürdeki değişen işlevini ve nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Kültür, siyaset, tarih gibi birçok dizgenin etkisi altında kalan eviri de, yerel yapıtlar gibi erek okuru farklı düzlemlerde etkilemektedir. Dizgede meydana gelebilecek bir değişiklik, okurun yapıta/çeviriye karşı göstereceği ilgiyi de farklılaştırabilmektedir. Even-Zohar, evirinin işlevsel konumunu merkezi ve çevresel konumlarıyla açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre bir çevrinin merkez konumunda olmasının ardında yatan etmenlerin başında, onların erkek yazındaki yenilikçi ve değiştirici nitelikleri gelmektedir (Yücel; 2007:161). Bu durumda örneğin yazınsal metinlerin birer bileşeni oldukları dizgeyi yazın dizgesi olarak adlandırırsak (yazın dizgesi de ideoloji ve kültür dizgeleri gibi bir sosyo-göstergesel dizgedir), bu yazın dizgesi içinde eviri yazınsal metinler de ayrı bir dizge oluştururlar ve hem bu dizgenin kendi içindeki diğer eviri yazınsal metinlerle hem de ulusal yazın dizgesi içindeki metinlerle etkileşim halindedirler.

Toplumsal, bireysel ve siyasal dizgenin bir sonucu olarak ortaya çıkan eviri, Even-Zohar’ın yaklaşımına göre, erek kültürde yerine getirdiği işlevleri bağlamında ele alınmaktadır. Böyle olunca, erek dizgelerle eviri arasında bir nedensellik ilişkisi ön plana çıkmaktadır. İlişkilerin nedenselliğinin, hem gelişen tarihsel dönemin, hem de yaşanan dönemdeki olguların çeviriye nasıl etkilediğini göstermesi, çoğuldizge’nin eşsüremli ve artsüremli yapısına işaret etmektedir (Yücel;2007:162).

Dizgeler arasında işlevselliğe bağlı olarak hiyerarşik bir ilişkinin doğduğu önermesiyle Itamar Even-Zohar, dizgelerin çoğuldizge içindeki konumlarının zaman zaman merkezde (centre), zaman zaman çevrede (periphery) olabileceğini vurgular. Bu konumlar arasında geçiş (transfer) olanaklıdır. Bu geçiş genelde farkına varılmadan ya da kaynağı görmezden gelinerek gerçekleşir.

Even-Zohar'ın, çevirinin işlevselliğini, parçası olduğu erek yazın dizgesinin içindeki “merkezi” ve “çevresel” konumlarıyla ilişkilendirmesi, bu işlevin devingen bir süreç olduğunun altını çizer. Dolayısıyla çeviride salt metin için değerlendirmelerin dışında, onu ortaya çıkaran sosyokültürel yapıdan ayrı görülmeyip metin dışı etmenlerin önemini vurgulamaktadır (Faruk Yücel; 2007:161).

Routledge Encyclopedia Of Translation Studies'in “Polysytem Theory” alt başlığında belirtildiği üzere, çoğuldizge içinde çeşitli katmanlar ve altgruplar baskın konuma geçmek için sürekli bir rekabet halindedir. Bu yüzden de yazınsal çoğuldizge içerisinde de yazınsal türler (literary genres) arasında sürekli devam etmekte olan merkez-çevre gerilimi mevcuttur. Yazınsal tür kavramı, en geniş anlamıyla, yalnız “yüksek” ve “kanonlaşmış” olanları değil, “düşük” ve “kanonlaşmamış” olanları da kapsar. Bu yüzden çoğuldizge yalnız “başyapıtları” (masterpieces) veya (kabul görmüş şiir biçimleri gibi) saygın olanı değil, ayrıca çocuk yazını, popüler kurmaca ve çeviri metinleri de (bunların hiç biri temel yazınsal ürünler olarak düşünülmezler) içerir.

Bu yeni, seçkinci olmayan, formüller sunmayan ve değer yargılarını reddeden bakış açısı çeviri kuramı alanında uzun erimli sonuçlara yol açmıştır.

3.3 Bir Eylem Olarak Çeviri (Holz-Mänttäri)

Almanca yazan Finlandiyalı çeviribilimci Justa Holz-Mänttäri, “Bir Eylem Olarak Çeviri” (*Translatorisches Handeln*, 1984) adlı kuramında her eylemin bir amacı olduğu gerçeğinden hareket etmektedir. Çevirinin de bir eylem olduğunu ve bu nedenle “bir amaca hizmet etmesi gerektiğini” vurgulayan çeviribilimci, bu amacın içinde yaşadığımız “işbölümüne dayalı toplum” tarafından belirlendiğini dile getirmektedir. Bu amaç, kültürlerarası iletişimin sağlanmasından yola çıkılarak, erek kültür ve erek toplum normları dikkate alınarak gerçekleştirilmekte ve çevirmen bu süreçte erek kitlenin beklentileri doğrultusunda, işlevsel kararlar alan bir iletişim uzmanı olarak görev almaktadır.

Çeviri eylemini çevirmenin merkezinde yer aldığı bir “Çeviri Eylemi Kuramı” olarak tanımlayan Holz-Maenttäri’nin kuramına göre çevirmenin eylemini belirleyen, ona çeviri görevi veren ve çeviri kullanacak olan kitlenin amaç ve beklentileridir. Holz-Maenttäri’nin kuramında “Çevirinin üst amacı” çevirinin yönlendirdiği amaçlar bileşkesidir (Tosun; 2006).

Çeviriyi başka alanlarda olduğu gibi bir işleve bağlı olarak biçimlendiren bir edim olarak değerlendiren Holz-Maenttäri 1984’te “Çeviri Eylemi” kuramını ortaya atar. Bu kurama göre çeviri, iletişimsel bir ortamda gerçekleşen, amaca yönelik bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Bu eylem başka eylemlerde olduğu gibi belli olguları değiştirmeye yöneliktir. Dolayısıyla bu eylemin işlevsel bir yapısı vardır. Bu yapı olduğu ortama göre değişmekte ve kaynak metnin salt bir yönünü içermektedir. Bir metnin iletişimsel bir etkinin oluşabilmesi için, olduğu ortam erek kültür tarafından belirlenmelidir.

Erek dizge normları çerçevesinde çeviri yöntem ve stratejileri geliştiren yetkin çevirmen, çeviri sürecinde yalnız değildir. İşbölümüne dayalı toplumda çeviri sürecinde çevirmen ile işbirliği içinde olan birçok eyleyen vardır. Çeviri edincine sahip çevirmenin görevi erek metni ve işbirliği içinde olduğu eyleyenleri yönlendirmek ve yararlanabileceği tüm kaynakları ekonomik biçimde kullanarak çevirisini gerçekleştirmektir. İşlevsel bir çeviri ortaya koymak konusunda her türlü

kararı alma yetkisi bulunan çevirmen, bu bağlamda tüm sorumluluğu üstlenen bir uzman konumundadır.

3.4. Vermeer/Reiss Skopos Kuramı

Skopos kuramına göre bir kaynak metnin çevirisini belirleyen en önemli etmenlerden biri, çevirilerin başka edimler gibi bir ereğe ve işleve yönelik olmasıdır. Çevirmenin bir metni erek dile aktarırken kaynak metnin niteliğine göre değil, o metni kendi amacına uygun biçimde değiştirip kararlar alabilmesidir. Bundan dolayı da, Skopos kuramı erek odaklı çeviri kuramı olarak kabul edilmektedir. Burada erek dilin/kültürün çeviride birincil değerde görülmesi bir metnin anlamını oluşturan erek kültür normlarına sahip olmasıyla ilgilidir.

Bu açıdan bakıldığında, çeviri, kaynak metnin belirlediği normlara bağlı kalmaktan çok, erek kültürün bir ürünü durumuna gelmektedir. Bu nedenle çeviri, tek düzlemli ve metnin yüzeysel yapısını yansıtan dilsel değil, çok düzlemli olan kültürel bir aktarım olarak nitelendirilmektedir.

Erek kültür odaklı bir çeviri yaklaşımını ileri süren Skopos kuramına göre, çeviriyi belirleyen etmenler arasında çevirmenin çeviri süreci başlamadan önce kendisinin ya da ona bu görevi veren bir işverenin alacağı kararlar son derece önemlidir. Muharrem Tosun'un da belirttiği gibi, "çevirmen çeviri sürecinde, çoklu amaç doğrultusunda, çevirinin erek kültürde göreceği işlev konusunda kararlar almak zorundadır (Yücel; 2007:129-130).

İşlevsel yaklaşımda işveren bir çeviri verir ya da sipariş eder ve aynı zamanda bu çeviriyi belli bir hedef doğrultusunda ister. Çevirinin, erek kültürde hedeflenen amacına ve doğal olarak hedeflenen alıcılara (gönderilene) en iyi şekilde hizmet etmesi beklenir. Bir metin amaç ya da bir hedef için üretilir. İşveren ve çevirmen, çevirinin tasarımı için gerekli hedef ve "strateji" üzerinde anlaşmak zorundadır. Çevirmenin işvereniyle anlaşma içerisinde tasarladığı bir çevirinin hedefi, metnin "Skopos'u" olarak adlandırılır.

Bir alıcı tarafından belirlenen metnin amacına "metin işlevi" adı verilir. Çevirmen skoposu amaçlar; işlev ise metnin belirli özelliklerinden ve/ya toplumsal/durumsal yerleşiminden çıkarılır ve böylelikle bir alıcı tarafından bir metne uygulanır.

Amaç, skopos ve işlev bireyler tarafından (üretici, gönderen, işveren, çevirmen ve alıcı tarafından) metne yüklenen kavramlardır.

Reiss/Vermeer'in bilgiyi iletişimsel ortamda vericinin/edimde bulunanın niyeti doğrultusunda gerçekleşen bir an olarak görmeleri, bilginin birçok etmene bağlı olduğu anlamına gelir. Öncelikle burada bilginin belli bir ortam, zaman ve uzamda bir niyete bağlı olarak biçimlendiğinin altı çizilmektedir. Bir başka söyleyişle, bir bilginin aynı ortamda, zaman ve uzamda, aynı kişinin niyetiyle/beklentisiyle oluşması olanaksız olduğuna göre, farklı bir kültürün diline çevrilen bir yapıtın da, benzer koşullar altında yaratılmış olamayacağından, değişime uğraması kaçınılmazdır. Bu durumda, çevirmenin kaynak metni belli açılardan bir işleve/ereğe bağlı olarak kendi kültürel koşullar doğrultusunda okuruna yeni bir metin sunduğu savı, güçlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kaynak metnin sunduğu bilgi, çevirmenin yorumuyla farklı bir bilgiye dönüşür (Yücel; 2007:133).

Erek metnin kaynak metinden farklı bir metne dönüşmesini çeviri işlevinin dışında iki dilin farklı kültürlere sahip olmasıyla açıklayabiliriz. Ancak Skopos kuramı yapısalcı dilbilimin aksine gösteren ile gösterileni birbirinden bağımsız olarak ele alır. Bunun sebebi nesne ya da kavramların anlamı bireye, ortama ve zaman göre değişebilmesidir. Bu yüzden de bir metnin alımlanması görecelidir. Böylelikle bu süreçte metnin alımlanması iki farklı süreçte gerçekleşir. Birincisinde, çevirmen kaynak metni okurken ikincisinde ise, çevirmen kaynak metni erek dilin/kültürün sınırları içerisinde çevirirken.

Çevirmen salt bir metni bir başka kültüre çevirmekle kalmaz, aynı zamanda kültürler arası iletişimin gerçekleşmesini de sağlar. Skopos kuramında çevirmenin "çift-kültürlü" olması beklenir. Çevirmen kaynak kültürdeki metnin işlevini ancak doğru yorumlayıp anladıktan sonra erek kültürde bu işlevin nasıl değiştirilmesi gerektiğini bilebilir.

Skopos kuramına göre, çevirmene bağlı kültürel ve kişisel etmenlerden dolayı bir yapıtın çevirmene göre değişen birden çok çevirisi olabilir. Bunun sebebi ise her çevirmenin yetileri, önbilgileri ve bakış açısı farklı olduğundan ve tarihsel sürece etkisinden dolayı aynı metnin farklı çevirmenler tarafından çevrince farklı

sonuçlar elde edilebilir. Bunun dışında aynı çevirmenin farklı zamanlarda yaptığı çevirilerden farklı ürün elde etmek de mümkündür. Çünkü zaman geçtikçe çevirmen yeni olaylarla karşılaşır, yeni nbilgilere sahip olarak bakış açısı değişebilir. Yani Skopos kuramında eviri, onun yaratıldığı ortama göre değil, daha çok çevirmen ve işverenin beklentilerine uygun bir amacın gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı olarak değerlendirilir.

Edimsel yaklaşımından dolayı skopos kuramı süreç bağlamında ele alınıyor. evirmenin belli bir işleve ve ereğe göre yapmış olduğu çevirisinin okurdan istendik bir tepki alması, eviri sürecinin en önemli parçasıdır. Çünkü Skopos kuramına göre çevirmen çok yönlü çalışmak durumunda kalır. İşveren, evirmen, kaynak metnin işlevi ve hedefi, erek kitle, erek kültür eviri sürecinin içinde bulunur ve eviri sonucunu etkiler. Bu nedenle eviri ürünü kendi içinde taşıdığı farklı düzlemleriyle değil, bağlı olduğu işleve göre değerlendirilmektedir.

BÖLÜM4. GÜNÜMÜZ ÇEVİRİ ANLAYIŞI: PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Çeviribilim alanındaki paradigma değişimi; kaynak odaklı çeviri ve eşdeğerlilik tartışmasının yerini erek kültür dizgesi işlevine bıraktı. Artık kaynak odaklı çeviri ve bununla bağlantılı olan eşdeğerlilik sorunu gündemde değil. Bugünün paradigmasına göre erek kültür, erek kitle, yükleneceği işlev ve amaç önemlidir.

İşlev ve amaç konusunda son dönemlerde herkesin savunduğu Skopos kuramı eksik bilinmektedir. Skopos kuramı adından gelen 'amaç' anlamını taşır ve amaca yönelik çeviri anlayışını savunur. Vermeerin K.Reiss ile birlikte oluşturmuş olduğu bir kuramdır ve işlevsel çeviriyi desteklediğinden bugünün geçerli kuramı arasına girer. Skopos kuramı kaynak metni ve erek metni kendi gerçekleri içinde ele alır. Bu da şu anlama gelir; erek metin, kaynak metinden bağımsız bir işleve hizmet edebilmektedir. Çevirinin amacı işlev tarafından belirlenmektedir.

Skopos kuramı gibi çeviriyi erek kültür bağlamı içinde inceleyen diğer çağdaş çeviri kuramları; Toury'nin Betimleyici Çeviribilim Çalışmaları, Even-Zohar'ın Çoğul dizge kuramı, Holz Maenttaeri'nin Eylem Çevirisidir.

4.1. Çeviri kuramlarının bugünkü konumu nedir?

Önceden benimsenen kural koyucu çeviri anlayışı, gözlem-kuram ilişkisi ve tümevarım yerini bugünün işlevsel çeviribilim kuramlarına bıraktı. Önceleri salt bir bireysel gözlemden yola çıkılarak oluşturulan kuramların yerini işlevsel çeviribilim kuramları aldı ve kaynak metnin dokunulmazlığı konusunda eleştirel yaklaşımlar geliştirildi. Çeviri bugün erek kültür için oluşturuluyor ve bu nedenle çeviribilimin inceleme alanı da çeviri metinleri oluyor. Erek kültür, kaynak kültür için üretilmiş olan metinden bağımsızdır; çünkü sonuç itibariyle çevrilen metin ile kaynak metin aynı olmayacaktır ve bu yüzden erek kültür metni çevirisi üzerinden alınlanır.

Popper, bir kişinin ya da bilim adamının aklında var olan konuya yönelik herhangi bir fikir olmadan sadece gözlem yaparak kuram oluşturulabilir fikrine katılmıyor. Popper'e göre bilim salt gözlemlerle ilerlemez. Bir çeviri metininden yola çıkarak yapılan gözlem kuram geliştirmek için yeterli olmaz. Çünkü her ne kadar çeviri metni aynı olsa bile her insan farklı olduğundan farklı bilgi birikimlerine, deneyimlere, kültürlere sahiptir. Her metnin kendi içerisinde Kohaerenz ve Kohaesiyondan oluşur. Her çevirmeninde Kohaerenz anlayışı aynı olmadığından metnin merkezi kişiden kişiye değişir. Bu yüzden Nesne, Özneye göre değişen bir hal alıyor. Çevirmenin çevirisini gerçekleştirirken sadık olması gereken kriterler şunlardır; dünya ve kültür bilgisi, anadil, yabancı dil çeviri teorileri. Çevirmen ayrıca Kaynak metin yazarına, yayın evine ve okura karşı sorumludur. Eskilere göre Kaynak metin yazarına sadık kalınması gerektiğine inanırken bugünün kuramcıları yayınevini ve okuru dikkate alıyor. Vermeer bu durumu kaynak metin ve kaynak metin yazarı öldü olarak özetliyor.

Aynı zamanda çeviri sürecinin de iki farklı yüzü olduğundan yani bir görünen birde görünmeyen; her şey gözlemlenemez. Çevrilen metinden elde edilen bilgiler yeterli değildir çünkü çeviri sürecinde yaşanan bütün sıkıntılar ve sorunlar çeviri metninde görülemez. Yaşanan bu sorunların çözümleri de her çevirmen için aynı şekilde çözülmez; dolayısıyla çevirmenin kendi bilincinden hangi sorunlarla nasıl boğuştuğunu gözlemlemek mümkün değildir. Bu yüzden tümevarım Popper'e göre mümkün değildir; her çevirmenin yaşadığı çeviri süreci genelleştirilemez ve böyle

bir genellemeden bir kuram elde edilemez. Çünkü çevirmenin tek başına yaşadığı sorun bir “çeviri kuramı” olamaz. Bu bireysel bir süreçtir. Çevirmenin kendi başına yaşamış olduğu bir sorunu kurama aktaramaz. Kurama aktarabilmek için aynı sıkıntıyı diğer metinlerde de yaşaması gerekir. Yoksa her metinde yaşanan farklı sorunlar için kuramlar oluşturulacak olunursa binlerce kuram meydana gelir. Yani oluşan öznellik çevirinin özneliğidir, kuramın özneliği değildir. Kuramların oluşturulması konusunda bireysellik faktörüne değinmişken bir Çeviribilim bölümü mezunu ve Alman Dili ve Edebiyatı bölümü mezunu iki kişinin çevrilecek metine bakış açısı da çok farklıdır. Sadece dil bilmek yeterli değildir. Çevirmenin farkı; yeri geldiğinde kelimenin tüm anlamlarından vazgeçip tüm anlamlarının dışında bir anlam kullanmasını bilmektir. Çünkü bağlam içerisinde, bir kelime bazen kendi anlamların dışında başka bir anlama sahip olabilir. Profesyonel çevirmenleri gözlemleyerek çeviri kuramına bilimsellik kazandırılabilir. Ancak öğrencilerin çeviri sürecinde yaşadıkları çevirmenlik adına bir şey katmaz sadece dilini geliştirir. Öğrencinin tavrı ile bir çevirmenin tavrı eşit olamaz.

Toury de tüme varıma karşı çıkıyor ve bir kuram her alanda aynı etkiye ulaşamaz diyor. Toury'e göre uygulamalı alan betimleme alanını beslemez. Örneğin piyasada yapılan çevirilerin kurama bir katkısı olmaz. Tam tersine betimleme alanı uygulama alanını besler. Toury'ye göre önce Kuram sonra Betimleme ve en son da uygulama gelir. Toury'nin çeviribilimde savunduğu şey araştırmaların kuramsal ve betimleyici alandan yapılmasıdır; uygulamalı alandan değil. Gözlem kuramdan önce gelemez çünkü gözlem yapabilmek için az da olsa kuram bilgisi gereklidir. Ön bilgi olmadan yapılan gözlem ile ön bilgili yapılan gözlem aynı olmaz. Önemli olan amaca yönelik bir gözlem yapmak ve bunu da gerçekleştirebilmek için ön bilgi yani kuram bilgisi gereklidir. İncelemeler yapılırken inceleyen zihinde bir bakış açısı vardır ve bu hipotez sınındığı zaman kurama dönüşür. Fakat sınanma halindeyken bir sorun çıkarsa hipotez değiştirilir ve onunla birlikte yeni bir kuramsal bakış doğar. Kuramlar sürekli sınanmaktadır ve her hangi bir eksiklikleri olduğunda gündeme getirilmektedir. Çünkü çeviri kuramcıları, sağlam alt yapıya sahip kimselerdir. Aynı zamanda çeviri ve çevirmen

kuralları da bilimsel ve genelleyci yaklaşımlarından dolayı eksik olduğundan karşı çıkmaktadır.

Kuramda kesinlikler bitmez, her gün yenisi eklenir. Eski bilimciler, bilimin sonunu düşünürler fakat bilim sonsuz geçerli değildir. Her bilimci yeni bir şeyler keşfedip bunu var olan bilime ekleyebilir. Bilimin dogmatik olması beklenemez çünkü bu durum sadece dine özgü bir şeydir. Bilim kendini sürekli yeniler ve bu yenilemeyi yeni keşiflerle ya da yanlış anlamalarla yapar. Kuramın yanlış bir yönü ortaya atıldığında bu kuramın yıkılması anlamına değil kurama yeni bir şeyler ekleneceği anlamına gelir. Yanlış anlaşılabilirliğe örnek olarak beyaz kuğu örneği verilebilir (siyah kuğu görüldüğünde bazı kuğuların beyaz değil de siyah olabileceği gerçeği). Paradigma değişimi her zaman eskisini yıkarak değil de; eskisine yeni şeyler ekleyerek olur. Fakat bilim bunun farkındadır çünkü yeni buluşlar yapıldıkça eski bilgiyi tarihe gömeceği gerçeğini kabul etmektedir. Mantıken bir kuramın doğrulanması onun mutlak doğruya doğru ilerlemesi yadırganmaz, aksine doğru bir olgu olarak kabul edilir. Aslında tam tersidir, bir kuram ne kadar çok doğrulanıyorsa bu durum onun mutlak doğruluğunu güçlendirmez; aksine bilimsel gelişme ve eleştirinin önünü tıkamış olur. Örneğin her defasında Vermeer hakkı dersek yanılırız; çünkü belli bir zaman sonra onu dogmatikleştirmiş oluruz. Her problemde Vermeere gidersek, onu kesinleştirmiş oluruz ve böylece bilimsel ilerlemeyi tıkamış oluruz. Eleştirinin olmadığı yerde gelişme de olmaz. Eleştiri demek iyinin ve eksiğin nerede olduğunu görmek demektir. Edindiğimiz bilgilerin mutlak doğrular oldukları kanıtlanamaz çünkü her zaman onların yanlışlığını kanıtlayan bilgiler ortaya koyulabilir. Zaten doğru olan da; kuramı ısrarla geçerli mutlak diye kabul etmektense; kurama neden inandığımızı neden tercih ettiğimizi temellendirmektir. Çünkü bilim hiçbir zaman duran bir şey değildir ve bunu bile bile tersini düşünmek yanlıştır. Kanıtlanan bir şey yoktur çünkü bilim sürekli bir değişim halindedir. Kuramın geçerliliği, onun eksiğini bulana kadar ya da yanlışlığını ispat edene kadardır.

Paradigma değişiminin Bilimde önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda Çeviri alanında da Çeviribilim kuramları Paradigma değişimine sebep olur. Paradigma değişimi eski görüşlerin temelden sarsılması anlamına gelmektedir. Paradigma

değişimini T. Kuhn anlamında yorumlayacak olursak, Kuhn işlev görmeme durumunda Paradigmanın değiştirilmesi gerektiğini savunur. Bununla da şunu kast eder; eğer eldeki Paradigma yerine getirmesi gereken sorumluluklarını yapamıyorsa yani gerekli işlevin artık yapılamadığı hissedildiğinde bilim ancak belirli bir sınır içinde kalır bundan sebeple bilimsel bir devrim gerçekleşir ve böylelikle paradigma değişimi meydana gelir. Böyle bir devrimin gerçekleşmesi için bilimin işlevini yitirdiğine dair belirtilerin olması gerekir. Bu işlev görememe durumu devrimin birincil şartıdır. Buna verilebilecek örnekler arasında; eski siyasi Paradigma ve bugünkü siyasi paradigma farkıdır, ya da sosyal sigortaların yapmış olduğu yenilikler, ya da Osmanlı çökerken eski paradigma yıkılarak cumhuriyetle beraber yeni paradigmanın yapılması. Sağlam Paradigma eski ile yeni Paradigma uyuşmasıyla olur yoksa oluşturulan yeni paradigma yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalır ve çabuk yıkılır.

Paradigma değişimine çeviri kuramları açısından bakacak olursak; eski kuramcılar kuramlarını sistem dilbilimin yapısal ve kuralcı yapısına dayalı olarak oluşturuyorlardı, bugünün kuramcıları ise kuramlarını kuralcılıktan tamamen uzak “işlevsel çeviribilim kuramları” adı altında oluşturuyorlar. Başka bir deyişle eski Paradigma işlevsellikten uzaklaşıp işlevselliğini kaybetmiş oluyor. Yalnız yeni Paradigmayı oluşturan çeviri kuramları eski Paradigmayı reddetmezler sadece çeviri konusunda yetersiz kaldıklarını ve bilimsel bakışın eksik olduğunu söylerler. Bu demek değil ki yeni kuramların ortaya çıkması eski kuramı yok edecek, yeni kuram eski kuramların eksik yönlerini ortaya koyacak, genişletecek ve farklı bir bakış sunacak ki daha bütünsel kuşatıcı bir kuram meydana gelsin. Eski kuramlar farklı bir biçimde geçerliliklerini korumaya devam edecek. Yukarıda da belirttiğim gibi yeni Paradigma ayakta kalabilmek için yeni paradigma ile uyum içerside olmalıdır. T. Kuhn’a göre belli bir kuramı sahiplenip savunmak bilime göre doğru bir davranış değildir. Kuramların arasındaki benzerlikler, farklılıklar ve çelişkilerin araştırılması ve eleştirilmesi lazım. Bilim adamları kuramları gözlem ve betimlemelerle sınımalı, işlevini öğrenmeli ya da eleştiri yolu ile yeni kuramlara yer açmalıdır. Paradigma tek bir şeye bağlı olarak geliştirilemez aynı zamanda zıt görüşlere de yer verilmelidir. Çünkü dünyadaki ilişkilere bakışlar farklıdır. Her

bilim adamı aynı perspektiften bakmaz. Her bilim adamının gözlem yaparken önbilgileri, tecrübeleri eşit olamaz. Bu yüzden birbirini izleyen paradigmlar farklı şeyler söyler; bir başkasının eksikliğini kapatır ya da görüşünü yanlışlar ve böylelikle sürekli yeni bir şeyler keşfedilir, geliştirilir.

Özetle çeviri bilimi alanındaki Paradigma değişimi; kaynak odaklı çeviri ve eşdeğerlilik tartışmasının yerini erek kültür dizgesi işlevine bıraktı. Artık kaynak odaklı çeviri ve bununla bağlantılı olan eşdeğerlilik sorunu gündemde değil. Bugünün Paradigmasıyla erek kültür, erek kitle ve yükleneceği işlev, amaç önemlidir. İşlev ve amaç konusu son dönemde herkes tarafından savunulmakta fakat; bunu yaparken Skopos kuramı çok iyi bilinmemektedir. Skopos kuramı adından gelen amaç anlamını taşır ve amaca yönelik çeviri anlayışını savunur. Vermeerin K.Reiss ile birlikte oluşturmuş olduğu bir kuramdır ve işlevsel çeviriyi desteklediğinden bugünün geçerli kuramı arasına girer. Skopos kuramı kaynak metni ve erek metni kendi gerçekleri içinde ele alır. Bu da şu anlama gelir ki erek metin kaynak metinden bağımsız bir işleve hizmet edebilmektedir. Çevirinin amacı işlev tarafından belirlenmektedir. Skopos kuramı gibi çeviriyi erek kültür bağlamı içinde inceleyen diğer çağdaş çeviri kuramları; Toury'nin Betimleyici Çeviri bilim Çalışmaları, Even-Zohar'ın Çoğul dizge kuramı, Holz Maenttaeri'nin Eylem Çevirisidir.

4.2. Kuramsal açıdan çeviri kuramlarının Türkiye'deki konumu nedir?

Bilimin ve çeviri kuramlarının Türkiye'deki bugünkü konumuna bakacak olursak; bilimsellik her ülkede olduğu gibi Türkiye için de önemli bir konudur. Fakat ne yazık ki bilimsellik konusunda istenilen başarı elde edilememiştir. Ancak bu alandaki çabalar sürmektedir. Türkiye'de ne tür çalışmaların yapıldığını somut olarak görmek için bir çalışma yapıldı. Çalışma'nın amacı kural kaygısı içermeden eldeki malzemenin bilimsel bilgiye nasıl yaklaştığını incelemek. Yapılan gözlemler somut gözlemler olarak değerlendirilip, Ampirik bir çalışma yapıldığı düşünülüyor. İnceleme ile yapılan çalışmaların hiçbirinin evrensel bilime bir katkı sağlamadığı saptandı. Başka bir deyişle, Batı'da geliştirilen bilime katkı niteliğinde veya geçerliliklerini pekiştirecek bir çalışmaya rastlanmadı. Durum böyle olunca Türkiye'deki bilimin çağdaş ülkelerdeki düzeye ulaşmadığını görüyoruz. Hem bilimsel alt yapısı iyi olan hem de Batı'daki bilime eklemlenen çalışmalar gerçekleştiren insanlarımızın çalışmaları bireysel tekil çabalardan öteye gidemiyor. Bu tarz durumlardan dolayı da beyin göçü meydana geliyor.

Batı'da geliştirilmiş kuramları ve yaklaşımları Türkiye'ye ulaştıran çalışmalarını bilimsellik açısından inceleyecek olursak bu çalışmaların öğretici bir rol üstlendiğini görmüş oluruz. Batı'daki kuramın Türkiye'ye bilgi düzeyinde aktarılmış olması batıya bir katkı sağlamayacaktır; ancak bu tarz çalışmalar Türkiye'de öğretici bir nitelik kazanıyor ve kuramları tanıtarak bilgi aktarmış oluyor. Eğer bu tarz bilgi aktarımları dergiler gibi araçlarla yapılıyorsa, bilgi aktarımı eksik kalır; çünkü temelden aktarılmış olmaz. Eğer bu bilgilerden haberdar olunmak isteniyorsa bunları birincil kaynaktan öğrenmek gerekir. Birincil kaynaklardan değil de başkaları tarafından aktarılan bilgiler her zaman eksik kalır; çünkü herkesin önbilgisi ve okuması farklı ya da eksik olabilir. Burada konuya yine nesnellik öznellik karışıyor. Bireylerin nesnel olması beklenemeyeceği için her birey farklıdır ve her bireyin anladığı ve algıladığı da farklı olur. Örneğin eğer kişi ana kaynaktan (Almanca) okumayı reddedip, Türkçe yazılmış olan metni tercih ediyorsa Türkçe metnin yazarı tarafından kaçırılan bilgileri okurun da kaçırmaması beklenir. Her okuma bir değildir, herkes okuduğundan aynı şeyi çıkaramaz; kişinin

önbilgileri yönlendirir okumayı. Bu yüzden bilimsel metinlerin tek amacı doğru bilgi içermek değil aynı zamanda bilimsel iletişimi de sağlamış olmak.

Bir kuramı kavramak için onu parçalayıp temeline inmek ve diğer kuramlarla karşılaştırılmış olması gerekir yoksa kuramı kavrama güçleşir ve eksik kavranır. Bunu da yapmak için kuramları ana kaynaktan incelemek önemlidir. Önemli olan kuramın sadece sonucunu bilmek değil kuramı kavramak için asıl ciddiye alınması gereken evreler nasıl oluşturulduğu, hangi amaçla neden yazıldığıdır; yani çıkış noktası araştırılmalıdır. Ülkemizdeki Ampirik alan konusuna gelince, uygulamalı Ampirik çalışma isteği yoğun fakat ampirik çalışmalar hem az hem de problemler oluşabiliyor. Çalışmaların kuramsal ön koşulları yeterince açık olmaması ve Ampirik çalışmaların çıplak olgu gözlemi olarak algılanması oluşan problemlerden bir tanesidir. Çalışmada yaşanan güçlükler ve deneyim konusundaki yetersizlik de bir diğer problemdir. Sorun şu ki batıdan alınan bilimsel kaynaklar kendi ülkelerinde kendi koşullarına şartlarına göre oluşturulmuş. Bu kaynakları kendi ülkemiz içerisinde ele alacak olduğumuzda bu kuramların bizim koşullarımızda ne ölçüde geçerli olduğunu görmemiz lazım. Çünkü batının bilimsel koşulları, şartları ve gelişmişlik düzeyi ile Türkiye'nin şartları aynı değildir.

Başka bir inceleme yöntemi de kuramlardan hareket etmeyen, önceliği pratiğe veren tümevarım çalışmalarıdır. Bu tür çalışmalarda kuramlardan yola çıkılmıyor yani kuramlar önbilgi olarak kullanılmıyor. Aksine uygulamadan kurama gidiliyor yani uygulama/pratik ile edinilen bilgilerden kuramsal açıklama arayışına gidiliyor. Yaşadıkları problemleri kuramlar ile bağlantılı olarak açıklamayı tercih ediyorlar.

SONUÇ

Çeviriler yolu ile birçok eser farklı Alimlerin zihninde tekrardan can buldular ve var olan bakış açılarını değiştirdiler ve geliştirdiler. Çeviri sadece bilginin aktarılması demek değildir aynı zamanda çeviri insanların zihinlerindeki etkileme aracıdır. Çeviriler vasıtasıyla dünyaya birçok bakış açısı kazandırılmıştır ve bugün oluşturulmuştur. Her bir çeviri yeni bir yorum, yeni bir bakış ve yeni bir etki demektir. Dolayısıyla tarihte farklı toplumların sosyokültürel etkileri ile yapılan çeviriler günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak bu yolculuk esnasında ne kadar bir bütün olarak ulaştığı ise kafalarda bir soru işaretidir.

Bilimin esasen nereden türediği nasıl bu günlere geldiği de açık değildir. Hangi toplumların hangi bilimi ya da eseri kendine mal etmeye çalıştığı maalesef irdelenemeyecek durumdadır. Genellikle bilimlerin kaynağı olarak bilinen Antik-Yunan acaba bütün bu bilimler hakkında ne kadar fikir sahibidir. Antik çağdaki filozofların bilgileri reddedilemez ancak bu bilginin gerçek kaynağının nereden türediği araştırılmayacak durumdadır. Oluşan bilimler tesadüfi değildir, Newton'un başına elma düşmesi ve onun yerçekimini keşfetmesi sadece bir tesadüf değildir. Newton bunun üzerine düşündüğü ve çalışmalar yaptığı için bunu keşfetmiştir. Tarihte de bu böyledir. Bilimler ve eserler düşünen beyinler sayesinde günlere aktarılabilmiştir.

Çağdan çağlara aktarılanların hepsi yeni bilgiler değildir. Var olan bilimlerin üzerine yeni bakış açıları ve çeviri yolu ile farklı kültürlerin elinden geçerek yorumlanan ve böylelikle yeni boyutlar kazanan bilimlerdir.

Çeviriler yolu ile ya toplumlar gelişmiştir ya da çevirinin yolu kesilerek toplumlar geri kalmıştır. Tarihte İslam alemi çeviri sayesinde en parlak çağını yaşarken Avrupa'da skolastik düşüncenin etkisinden dolayı karanlık çağ hüküm sürmekteydi. Yapılan çeviriler sayesinde İslam bilimi her yüzyıl eskisinden daha çok gelişti ve en sonunda kendi bilimini yapabilecek duruma geldi ve böylelikle İslam bilimi kendi ayakları üzerinde durmayı başardı. Bilime ve kitaplara verilen değer Arap yarımadasında oldukça fazlaydı.

Cicero ve Hieronymus'dan sonra, çeviri konusunda en büyük adımı atan Luther çeviriye farklı bir yorum getirdi ve böylelikle de sadece çeviri alanına değil aynı zamanda Hıristiyan aleminin sosyokültürel alanına da yeni bir boyut kazandı. Serbest çeviri olarak yeni bir boyut kazanan serbest çeviri, insanların perspektiflerini geliştirdi ve uyanmalarını sağladı.

Bütün bu olguları incelediğimizde çevrinin her dönem sadece insan düşünceleri ile şekillendiğini görmekteyiz. Bu şekillenmeyi engelleyen en büyük etken hiç kuşkusuz din etkenidir. Kutsal kitapların anlamlarının değişeceği korkusuyla yüzyıllar boyunca çeviri kendi sınırları etrafında dönmek zorunda kaldı. Ancak serbest çeviri ile beraber çeviri kendi sınırları dışına çıkmaya başladı. Başta çevirinin olmazsa olmazı dildi, ancak tarihte gelişen kuramlarla beraber dilin yani tek bir kültürün bilinmesiyle çevirinin doğru yapılabileceği savı yıkıldı. Çeviri sadece diller arası değil aynı zamanda kültürler arası bir etkileşimin sonucudur. Çeviri sadece dil ile yapılan bir eylem değil aynı zamanda farklı bilim dallarından da faydalanan bir eylemdir. Çeviri alanları arası bir bilim dalıdır ve siyaset, sosyoloji, dilbilim, felsefe, etnoloji, psikoloji gibi alanlarla etkileşim içindedir.

Bu paradigma değişimi ile birlikte çeviri geçmiş ile karşılaştırıldığında farklı bir kimlik kazanmıştır. Geçmişteki tutucu çeviri tavırları zaman ile birlikte geride bırakılmıştır. Eski kuramcılar kuramlarını sistem dilbilimin yapısal ve kuralcı yapısına dayalı olarak oluşturuyorlardı, bugünün kuramcıları ise kuramlarını kuralcılıktan tamamen uzak “işlevsel çeviribilim kuramları” adı altında oluşturuyorlar. Bugün ise önemli olan kaynak metin değil; önemli olan erek kitle ve erek kültürdür. Çeviriler yapılırken erek kitlenin para-, idio- ve dia kültürleri göz önünde bulundurulmalıdır yoksa yapılacak çeviri hatalardan başka bir sonuç vermez. Yeni Paradigmayı oluşturan çeviri kuramları eski paradigmayı reddetmezler ancak çeviri konusunda yetersiz kaldıklarını ve bilimsel bakışın eksik olduğunu söylerler.

Çeviribilimin Türkiye'deki gelişimine baktığımızda çok iç açıcı şeyler söylemek mümkün değil. Türkiye'deki Çeviribilim adına yapılan çabalar maalesef bireysel çabaların ötesine geçmiyor. Durum böyle olunca Türkiye batının geliştirdikleri üzerinden çalışmalarını yapmak zorunda kalıyorlar. Çeviribilim alanındaki yapılan

Çalışma hatalarından bir diğeri ise ikincil kaynaklardan yapılan çalışmalardır. İkincil kaynaklardan yapılan çalışmalar kişiler için her zaman yetersiz kalmaktadır; çünkü bu kaynakları oluşturan kişilerin önbilgileri ve okuma yetileri herkesle bir değildir. Her kişinin bakış açısı farklı olduğundan bu okumalar da kişiden kişiye değişir ve farklı sonuçlar doğurur. Okuyucuların nesnel olması beklenemez çünkü her birey özneldir ve bu özelliğini de yaptığı bütün içlerine yansıtır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1979), “*Her Yöniyle Dil*”, Türk Dil Kurumu, Ankara
- BEDEVİ, Abdurrahman (2010), “*Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslam’ın Rolü*”, İz Yayıncılık, İstanbul
- COŞAN, Leyla (2009), “*Tanrım Bizi Türklerden Korum*”, Yeditepe Yayınevi, İstanbul
- ÇEVİRİBİLİM, “http://ceviribilim.com/?page_id=1496”, (03.04.2012)
- DEMİRÇİ, Mustafa (1997), “*Beytül Hikme*”, İnsan Yayınları, İstanbul
- ERUZ, Sakine (2008), “*Çeviribilim ve Çeviri Tarihi*”, Multilingula, İstanbul
- ERUZ, Sakine (2008), “*Çeviriden Çeviribilme*”, Multilingual, İstanbul
- GÖKTÜRK, Akşit (1986), “*Çeviri Dillerin Dili*”, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul
- GUTAS, Dimiri (2003), “*Yunanca Düşünce Arapça Kültür*”, Kitap Yayınevi, İstanbul
- HOLZ-MAENTAERİ, Justa (1984), “*Translatorisches Handeln, Theorie und Methode*”, Suomalainen Tiedekatemia, Helsinki
- KIZILTAN, Rezzan (2001), “Antik Çağdan 19. Yüzyılın Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar Tarihte Çeviri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Çoğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara
- MACLEOD, Roy (2006), “*İskenderiye Kütüphanesi*”, Dost Kitapevi, Ankara
- ÖZTÜRK, İlyas (1999), “*Tarihsel Süreçte Çeviri*”, Sakarya Üniversitesi
- SPIES, Otto (13.Mayıs 1949), “Doğru Kültürünün Avrupa Üzerindeki Tesirleri”, *ATO Dergisi İlave Yayınları No:8*
- STOLZE, Radegundis (1994), “*Übersetzungstheorien/Eine Einführung*”, Gunter Narr Verlag, Tübingen
- TOSUN, Muharrem (2002), “Dil Edincini Aşan Bir Edim Olarak Çeviri Eylemi-Çeviri Kuramlarının Gelişiminde Paradigma Değişimi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi*
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (2009), “*Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*”, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul
- VERMEER/RESİSS, (1984), “*Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*”, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1984.

VERMEER, Hans J. (1996), “*Das Übersetzen im Mittelalter Band 1: Das arabisch-lateinische Mittelalter*”, Textcontxt Verlag, Heidelberg

VERMEER, Hans J. (1996), “*Das Übersetzen im Mittelalter Band 2: Deutsch als Zielsprache*”, Textcontxt Verlag, Heidelberg

YAZICI, Mine (2004), “*Çeviri Etkinliği*”, Multilingual, İstanbul

YAZICI, Mine (2005), “*Çevribilimin Temel Kavramları Ve Kuramları*”, Multilingual, İstanbul

YÜCEL, Faruk (2007), “*Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*”, Dost Yayınevi, Ankara

ÖZGEÇMİŞ

Sibel OKUYAN 1986 yılında Almanya'nın Krumbach kentinde doğdu. İlk, orta ve lise Öğrenimini Almanya'nın Ehingen şehrinde tamamladı.

2010 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık (Almanca) Bölümü'nden Bölüm Birincisi olarak mezun oldu.

2010 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çeviribilim bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladı ve eğitimini Sakarya Üniversitesi hala sürdürmektedir.